

Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ:

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: **Μάριος Ευρυβιάδης**

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Εθνικές Ομάδες Πίεσης και το Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα

Η Περίπτωση Σύμπραξης του Ισραηλινού και του Τουρκικού Λόμπυ στις Η.Π.Α κατά την Μεταψυχροπολεμική Περίοδο

Γεώργιος Αντωνιάδης

AM 1206M085

Αθηνά, Μάιος 2009

~~MET~~

ANT

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	2
Εισαγωγή.....	3
Η Θεωρία των Ελίτ ως Προπομπός των Ομάδων Πίεσης.....	7
Οι Ομάδες Πίεσης και το Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα.....	16
Ιστορική Αναδρομή της Εβραιοαμερικανικής Κοινότητας.....	26
Οι Κύριοι Δρώντες του (Φίλο)-Ισραηλινού Λόμπυ των Η.Π.Α και οι Καθοριστικοί Παράγοντες Επιτυχίας του	29
Η Τουρκοαμερικανική Κοινότητα και οι Κύριοι Δρώντες του Τουρκικού Λόμπυ των Η.Π.Α	38
Οι Δραστηριότητες Σύμπραξης Ισραηλινού και Τούρκικου Λόμπυ των Η.Π.Α κατά την Μεταψυχροπολεμική Περίοδο.....	44
Επίλογος – Συμπεράσματα.....	47
Βιβλιογραφία.....	50

Εισαγωγή

Το υπό ανάλυση θέμα της παρούσας εργασίας αφορά τον ρόλο που διαδραματίζουν οι εθνικές ομάδες πίεσης στην χάραξη εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. μέσω της αλληλεπίδρασης τους με τους θεσμούς του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, με μη κρατικούς δρώντες που επιδρούν στην διαδικασία λήψης αποφάσεων καθώς επίσης και με τα κράτη προέλευσης των εθνικών διασπορών τους. Πρωταρχική σημασία στην ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου παρουσιάζει η μελέτη της θεωρίας των ελίτ και η έννοια των ομάδων πίεσης. Πέραν από το εννοιολογικό περιεχόμενο των ελίτ και των ομάδων πίεσης, θα εξεταστούν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αμερικανικού πολιτικού συστήματος (φιλελεύθερος χαρακτήρας Αμερικανικού Συντάγματος, διάκριση εξουσιών και ομοσπονδιακή οργάνωση κράτους) που επιτρέπουν ακόμη και σε μειοψηφούσες ομάδες πολιτών να επιδρούν πολλαπλάσια της εκλογικής τους δύναμης στο τελικό αποτέλεσμα των διαδικασιών λήψης αποφάσεων στις Η.Π.Α.

Όσον αφορά την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων,¹ η θεωρία των ελίτ και η έννοια των ομάδων πίεσης που είναι όροι που εμφανίστηκαν πρώτα στην επιστήμη της Πολιτικής Κοινωνιολογίας, έχουν χρησιμεύσει επεξηγηματικά για τον ρόλο των λόμπυ στην διαμόρφωση και στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής των συγχρόνων δημοκρατιών, από πλευράς τόσο των πλουραλιστικών θεωρήσεων όσο και των νεοκλασικών ρεαλιστών. Τα δυο προαναφερθέντα ρεύματα καταδεικνύουν την σημασία και των εσωτερικών παραγόντων ενός κράτους στην χάραξη της εξωτερικής του πολιτικής. Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι οι μεν νεοκλασικοί ρεαλιστές αναδεικνύουν την σημασία των εθνικών ομάδων πίεσης μεταξύ άλλων εσωτερικών μεταβλητών στη διαμόρφωση κρατικής πολιτικής χωρίς να απομειώνουν την πρωτοκαθεδρία των κρατικών δρώντων όπως επιχειρούν οι πλουραλιστικές ή μεταθετικιστικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων.

Γενική εντύπωση στις ΗΠΑ, αλλά και στην Ευρώπη, αποτελεί πως το Ισραηλινό λόμπυ είναι το καλύτερο πρότυπο αποτελεσματικής λειτουργίας των ομάδων πίεσης και το κυρίαρχο λόμπυ στις Η.Π.Α. Πέραν του ρόλου του ισραηλινού

¹ Κατά ποσό η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων δύναται να αποτελεί αυτόνομο επιστημονικό πεδίο από τις Πολιτικές Επιστήμες αποτελεί ένα επιστημολογικό ζήτημα του οποίου η απάντηση έγκειται στην αποδοχή ή μη της διάκρισης μεταξύ της ιεραρχικής ενδοκρατικής τάξης από εκείνη της άναρχης διακρατικής τάξης πραγμάτων.

λόμπυ, για τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάπτυξη δραστηριοτήτων και του τουρκικού λόμπυ το οποίο, μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις είτε σε άμεση σύμπραξη με το ισραηλινό λόμπυ είτε απλά χρησιμοποιώντας τις δομές ισχύος του τελευταίου επιτυγχάνει νίκες σε ζητήματα τουρκικού ενδιαφέροντος μέσω κατάλληλων πρακτικών πίεσης προς τους διαμορφωτές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής που άπτονται και των ελληνικών συμφερόντων.

Έτσι, λοιπόν, στην παρούσα εργασία, αρχικά εξετάζουμε όχι μόνο την δράση των κυρίων δρώντων της Εβραϊοαμερικανικής κοινότητα αλλά και τους αντιστοίχους δρώντες του τουρκικού λόμπυ. Παράλληλα με τον τρόπο δράσης του ισραηλινού λόμπυ εντός του αμερικανικού συστήματος επιχειρείται ο εντοπισμός εκείνων των καθοριστικών παραγόντων που έχουν συντελέσει στην επιτυχία αυτού και των οποίων η μιμητική αναπαραγωγή εκ μέρους του τουρκικού λόμπυ, έχει επιφέρει επωφελή αποτελέσματα για τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα. Διαχρονικά, πλέον, είναι τεκμηριωμένη η συντριβή των υποψηφίων στις αμερικανικές εκλογές που δεν υποστηρίζουν τα συμφέροντα του Ισραήλ στη Μέση Ανατολή. Έτσι, έχει εδραιωθεί η αίσθηση της παντοδυναμίας του εβραϊκού λόμπυ και η συμμόρφωση των Αμερικανών πολιτικών –για καλό και για κακό– γίνεται πλέον προληπτικά. Παρόλα αυτά, το Ισραηλινό λόμπυ αναζητά συνεχώς άλλες ενδιαφερόμενες ομάδες για το συνασπισμό ευρύτερων πολιτικών σχηματισμών -μια αρκετά κοινή πρακτική μεταξύ των ομάδων πίεσης- όπως και η περίπτωση του τουρκικού λόμπυ, επειδή ο εβραϊκός πληθυσμός που συγκεντρώνεται στις μεγάλες πολιτείες, στις Η.Π.Α δεν ανέρχεται παραπάνω από έξι εκατομμύρια.² Επομένως, το ισραηλινό λόμπυ εξαρτά την αποτελεσματικότερη προώθηση των ισραηλινών συμφερόντων από την υποστήριξη και μη-εβραϊκών ομάδων και για αυτό τον λόγο εργάζεται ενεργά για να διαμορφώσει νικηφόρους συνασπισμούς συμμαχιών με ευρύτερα τμήματα της αμερικανικής κοινωνίας, όπως οι Ευαγγελικοί Προτεστάντες.

Και τέλος, εξετάζονται τα αποτελέσματα της δράσης των εν λόγω δύο λόμπυ όπως εμφανίζονται διαχρονικά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο. Αυτή η περίοδος παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον μελέτης, καθώς τα περιθώρια δράσης των εσωτερικών ομάδων πίεσης διευρυνθήκαν περισσότερο μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Συγκεκριμένα, στην περίοδο του

² Dekmejian R. And A. Themelis. 1997. "Ethnic Lobbies in U.S. Foreign Policy". Panteion University of Social and Political Sciences: Occasional Research Paper, Number 13, p. 10.

Ψυχρού Πολέμου, η αμερικανική εξωτερική πολιτική επέβαλε περισσότερους περιορισμούς στην αυτονομία δράσης των σύμμαχων κρατών, μάλιστα, σε περιοχές όπως η Ανατολική Μεσόγειο και η Μέση Ανατολή που αποτελούσαν μέρος της εφαρμογής του αμερικανικού δόγματος της σοβιετικής. Για αυτό τον λόγο, εθνοτικές ομάδες πίεσης, όπως εκείνη της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας, ήταν υποχρεωμένες να προσαρμόζουν την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της διασποράς τους και της χώρας καταγωγής του υπό το στενό πρίσμα του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος το οποίο συνίστατο στην ανάσχεση επέκτασης της Σοβιετικής Ένωσης προς την Δυτική Ευρώπη, την Ανατολική Ασία και την Μέση Ανατολή.³

Όμως, η κατάρρευση της σοβιετικής αυτοκρατορίας δημιούργησε νέα γεωπολιτικά δεδομένα, όπως το κενό ισχύος στην Μέση Ανατολή το οποίο μονάχα οι ΗΠΑ ήταν σε θέση να αναπληρώσουν και με αυτό τον τρόπο να αποτρέψουν την ανάδυση κάποιας περιφερειακής δύναμης με ηγεμονικές αξιώσεις που θα μπορούσαν να θέσουν εν κινδύνω τα αμερικανικά συμφέροντα στην εν λόγω περιοχή. Σε εκείνο το χρονικό σημείο ενταθήκαν οι προσπάθειες του ισραηλινού λόμπυ για την επιβεβαίωση της σημασίας του λεγομένου στρατηγικού πλεονεκτήματος που υποτίθεται πως προσφέρει το Ισραήλ στις Η.Π.Α, σε μια ασταθή περιοχή που διακυβεύονται ζωτικά γεωοικονομικά και γεωστρατηγικά συμφέροντα της μοναδικής πλέον μεγάλης δύναμης κατά τον ορισμό του Mearsheimer στο βιβλίο του Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων.⁴

Ιδιαίτερα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 αλλά και από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως νέα πηγή δυνητικών απειλών για τα αμερικανικά συμφέροντα αναδείχθηκε η επανεμφάνιση του ριζοσπαστικού Ισλάμ και εξτρεμιστικών οργανώσεων εθνικιστικού ή φονταμενταλιστικού χαρακτήρα. Αυτή η εξέλιξη επενέργησε προσθετικά υπέρ της ανάπτυξης μιας επεκτατικής πολιτικής των Η.Π.Α και της σύγκλισης των συμφερόντων μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ στη Μέση Ανατολή, με καθοριστικό παράγοντα προς αυτή την κατεύθυνση να διαδραματίζει το ισραηλινό λόμπυ των Η.Π.Α. Σχετικά με τα όρια δράσης των εθνικών λόμπυ, πρόσφατα έχει αναζωπυρωθεί η σχετική συζήτηση μετά τη δημοσίευση του τελευταίου βιβλίου των καθηγητών Mearsheimer και Walt, ο οποίοι επικρίνουν

³ Sheffer Gabriel, *Diaspora and Politics: At Home Abroad*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, σελ. 5

⁴ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων*, μεταφρ. Κων/νος Κολιόπουλος, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007 σελ. 30

έντονα τη συμπεριφορά του Ισραήλ και του Ισραηλινού Λόμπυ για τον στρεβλωτικό κατά αυτούς τρόπο ανάμειξης του λόμπυ στο καθορισμό της εννοίας του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος.

Πέραν, όμως, των οποίων προσπάθειών του Ισραήλ να αναδεχθεί σε τοποτηρητή των αμερικανικών συμφερόντων, ανάλογα υπέρ αυτού του σκοπού για δικό της λογαριασμό, ενέργησε και η Τουρκία μέσω της ανάπτυξης του τουρκικού λόμπυ, έχοντας ως αρχέτυπο για την λειτουργία του, το ισραηλινό λόμπυ. Πάντως, παρά τα κοινά συμφέροντα της Τουρκίας και του Ισραήλ, ιδίως στην μεταψυχροπολεμική εποχή, οι σχέσεις των δυο λόμπυ δεν συνίστανται σε μια γραμμική κατεύθυνση συμμαχικής πορείας, χωρίς την εμφάνιση προβληματικών που αντανακλούν ενδεχομένως όπως θα εξεταστεί παρακάτω και τον λανθάνοντα ανταγωνισμό που υφάρπει μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ για τον ρόλο του περιφερειακού ηγεμόνα της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής, γεγονός που αν αποδειχθεί από κάποια άλλη σχετική έρευνα διανοίγει ένα πεδίο πρόκλησης και προβληματισμού για την αναζήτηση μιας άλλης προσέγγισης των Ελληνοαμερικανικών και Ελληνοϊσραηλινών σχέσεων υπό το πρίσμα του τουρκικού αναθεωρητισμού εις βάρος του Ελληνισμού σε Κύπρο, Αιγαίο και Θράκη.

Η Θεωρία των Ελίτ ως Προπομπός των Ομάδων Πίεσης

Το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο ανάδειξης της Θεωρίας των Ελίτ

Τα αρχικά στάδια μελέτης της θεωρίας των ελίτ αποδίδονται κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα στους δυο Ιταλούς κοινωνιολόγους Pareto Vilfredo και Gaetano Mosca, οι οποίοι ανέπτυξαν αυτό το πεδίο μελέτης των πολιτικών επιστημών σε συνάφεια και με τις κοινωνιολογικές προβληματικές, όπως αυτές εξετάζονται από την πολιτική κοινωνιολογία, δηλαδή την σχέση κοινωνικών ομάδων και πολιτικής ηγεσίας και την συσχέτιση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης με την πολιτική διαστρωμάτωση.⁵ Προτού, όμως, γίνει εκτενής αναφορά στο καθαυτό περιεχόμενο της θεωρίας των ελίτ, κρίνεται σκόπιμο η συνοπτική παρουσίαση του πολιτικού και κοινωνικοτεχνικού περιβάλλοντος εντός του οποίου ανεπτύχθησαν εκείνα τα πρωτόλεια κείμενα της θεωρίας των ελίτ.⁶

Συγκεκριμένα, κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, δηλαδή κατά την πρόιμη περίοδο ανάπτυξης των κοινωνιολογικών και πολιτικών προβληματισμών των πρώτων θεωρητικών των ελίτ, τα ανεπτυγμένα κράτη της Ευρωπαϊκής και Αμερικανικής Ηπείρου είχαν γνωρίσει ήδη τις κοινωνικοπολιτικές συνέπειες του φαινόμενου της μαζικοποίησης τόσο στη βιομηχανική παραγωγή όσο και στους τομείς πολιτικής δράσης. Όσον αφορά την μαζική εκβιομηχάνιση των δομών της πρόιμης καπιταλιστικής οικονομίας, αυτό ως γεγονός είχε αποφέρει μια σταδιακή αναδιάταξη της καθιστυκείας τάξεως πραγμάτων υπέρ των αστών οι οποίοι μέσω των επαναστατικών κινημάτων του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνας, αφού εκμεταλλευτήκαν τις τεχνολογικές εξελίξεις προς όφελος τους, με σκοπό τον μεγαλύτερο προσπορισμό χρήματος, έπειτα δια της διεύρυνσης του πολιτικού σώματος αξίωσαν και επέτυχαν την υπεράσπιση των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων τους έναντι των αριστοκρατών.

Το κύριο αποτέλεσμα αυτής της ανακατανομής πολιτικής και οικονομικής ισχύος ήταν η επέκταση του δικαιώματος ψήφου σε όλο τον άρρενα πληθυσμό χωρίς την προϋπόθεση ιδιοκτησίας γης με άμεση συνεπεία την διόγκωση των νομοθετικών

⁵ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ.14 και Κουτσούκης Κλεομένης, *Η Πολιτική Ηγεσία*, Εκδόσεις Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1990, σελ. 79

⁶ Τα κλασσικά κείμενα σχετικά με την εννοιολογικό προσδιορισμό και τον τρόπο δράσης των ελίτ είναι αδιαμφισβήτητα του Pareto *The Mind and Society*, του Mosca *The Ruling Class*, του Michels *Political Parties* και του Mills *The Power Elite*

δραστηριοτήτων των Κοινοβουλευτικών σωμάτων στα οποία εκφράζονταν πλέον περισσότερα αιτήματα και πιέσεις από το ευρύτερο πολιτικό σώμα του 19^{ου} αιώνα. Η διαδικασία εκδημοκρατισμού και σταδιακής μαζικοποίησης των πολιτικών και οικονομικών δομών ανέδειξε τις ανάγκες που συνεπάγεται το περίπλοκο της οργάνωσης των βιομηχανικών κοινωνιών στη βάση όρων όπως η αποδοτικότητα, η ορθολογική οργάνωση της κοινωνίας, καθ' εικόνα και ομοίωση των προτύπων της καπιταλιστικής επιχείρησης με κύριο κίνητρο την ατομοκεντρική ευδαιμονία.⁷ Εκείνη την εποχή, ήταν που χάριν της συστηματοποίησης των ορθολογικών προτύπων διακυβέρνησης, αναδύθηκε ο απρόσωπος χαρακτήρας μιας ιεραρχικής γραφειοκρατίας που λειτουργούσε σύμφωνα με γενικές αρχές και νομοθετήματα τα οποία εξέφραζαν τις αμερόληπτες αρχές διοίκησης και όχι την προσωπική γνώμη ή βούληση κάποιου ανώτατου άρχοντα ή του εκάστοτε πολιτικού υπευθύνου κάποιας εκτελεστικής αρχής.⁸

Παρά τον συνδυασμό της γραφειοκρατικοποίησης του 19^{ου} αιώνα με τον εκδημοκρατισμό, και την τήρηση της συνταγματικής τάξεως, μια λιγότερο φιλελεύθερη εκδοχή της, ανέδειξε ο Max Webber ο οποίος επεσήμανε πως η ιεραρχική και συστηματοποιημένη δομή των κρατικών οργανισμών είχε την δυνατότητα να επιφέρει κατά τρόπο άμεσο και επιτακτικό την καθετοποίηση αποφάσεων της εκτελεστικής εξουσίας προς το σύνολο των πτυχών του κοινωνικού και επαγγελματικού βίου καθενός ατόμου. Συγκεκριμένα, η εκτελεστική εξουσία απέκτησε την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τον τεχνικο-διαδικαστικό τρόπο διοίκησης μέσω της γραφειοκρατίας για την ήπια επιβολή και νομιμοποίηση ακόμη και των πιο αντιδημοφιλών μέτρων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ειδήμονες και οι τεχνοκράτες οι οποίοι διορίζονται και ακολουθούν τις εκ των άνωθεν επιβαλλόμενες κατευθυντήριες γραμμές της εκτελεστικής εξουσίας, μπορούν να καταστούν το de facto κέντρο λήψης αποφάσεων που δεν υπόκειται στο έλεγχο της λαϊκής ετυμηγορίας μέσω των δημοκρατικών εκλογικών διαδικασιών.

Σε αυτό το σημείο είναι που τίθεται για τους πρώτους κλασσικούς ελιτιστές του 19^{ου} αιώνα το ερώτημα για το ποιος πραγματικά κυβερνάει και για χάριν ποίου κυβερνά ακόμη και στην υποτιθεμένη ανοικτή σε κοινωνικοπολιτικούς μετασχηματισμού, αστική φιλελεύθερη δημοκρατία. Κοινώς, οι κλασσικοί

⁷ Weber Max, *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.15

⁸ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 15-16

θεωρητικοί των ελίτ ισχυρίζονται πως η διαδικασία εκδημοκρατισμού και σταδιακής μαζικοποίησης των δομών εξουσίας ανέδειξε εκ νέου την σημασία των κυριάρχων ελίτ στο τρόπο που αποδεχτήκαν ή κιάλας ενθάρρυναν μια ομαλή μετάβαση από τις απολυταρχικές δομές εξουσίας σε πιο ανοιχτά μεν συστήματα ανάδειξης εθνικών εκπροσώπων, χωρίς όμως οι ελίτ να έχουν απωλέσει εξολοκλήρου το έλεγχο και το καθοδηγητικό ρολό τους επί των κοινωνικών και πολιτικών μετασχηματισμών. Πέραν της πρόκλησης για την απόλυτη δημοκρατικότητα των φιλελευθέρων θεσμών, την ίδια εποχή οι κλασσικοί θεωρητικοί των ελίτ ήρθαν σε αντιπαράθεση και με τους Μαρξιστές τόσο λόγω της οικονομοκεντρικής θεώρησης των τελευταίων για την άρθρωση του Πολιτικού όσο και για την ουτοπική εξομοιωτική αρχή της ισότητας που ευαγγελίζονταν χάριν της επίτευξης μιας αταξικής κοινωνίας, καθώς οι Μαρξιστές παραγνώρισαν την οντολογική πραγματικότητα της ανισότητας ενός χομπσιανού κόσμου και δεν διέκριναν μεταξύ του κοινωνικοπολιτικού «όντος» και του «δέοντος».¹⁰

Οι Ομοιότητες και Διαφορές των Κλασσικών Ελιτιστών

Τα κλασσικά κείμενα των πρώτων θεωρητικών των ελίτ είναι αδιαμφισβήτητα του Pareto *The Mind and Society*, του Mosca *The Ruling Class*, του Michels *Political Parties* και του Mills *The Power Elite* τα οποία πραγματεύονται το εννοιολογικό ερώτημα της ύπαρξης ή μη των ελίτ και με προϋπόθεση την από κοινού παραδοχή τους για την ύπαρξη αυτών, οι ίδιοι μελετούν ποια είναι τα μέλη που συγκροτούν τις ελίτ και ποια είναι η μεθοδολογία εντοπισμού των τελευταίων.¹¹ Εν συνεχεία, η αρχική θεωρητική συμβολή εναντίον του Μαρξισμού των παραπάνω κλασσικών ελιτιστών υπήρξε η αφετηρία διαλόγου και απόπειρας σύνθεσης της θεωρίας των ελίτ με τον Μαρξισμό μέσω του έργου του Burnham *The Managerial Evolution*. Το αμέσως επόμενο όμως μέτωπο θεωρητικής αντιπαράθεσης των κλασσικών ελιτιστών έλαβε χώρα στην αντιπαράθεση τους με τους φιλελευθέρους πολιτικούς επιστήμονες που υπερασπίζονταν το μοντέλο της πλουραλιστικής διακυβέρνησης και της διάχυσης της ισχύος στις σύγχρονες κοινωνίες όπως ο Robert Dahl, ο Suzanne Keller και ο Harold Lasswell.¹² Παρά τις όποιες σημαντικές διαφορές όλων αυτών, τις οποίες θα

⁹ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 16

¹⁰ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 27-28

¹¹ Κουτσούκης Κλεομένης, *Η Πολιτική Ηγεσία*, Εκδόσεις Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1990, σελ. 35

¹² Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 65-67

εξετάσουμε στην συνεχεία, κοινή αφετηρία προβληματισμού τους είναι οι έννοιες της κοινωνικής διαφοροποίησης την οποία αποδίδουν στην εξειδίκευση ή αλλιώς στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας. Συγκεκριμένα, αποτελεί κοινός τόπος για αυτούς πως η κοινωνική πραγματικότητα συνίσταται από ανισότητες μεταξύ των ατόμων λόγω των διαφορών τους σε φυσικά και διανοητικά χαρακτηριστικά και οι οποίες σε συνδυασμό με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας συντελούν στην εμφάνιση μικρών ομάδων που επιτυγχάνουν να καταστούν η ελίτ ή άρχουσα τάξη μίας κοινωνίας.

Προτού, όμως, εξετάσουμε τις επιμέρους διαφορές των κλασσικών ελιτιστών προηγείται η παράθεση των κοινών θέσεων και διαφορών του σκληρού πυρήνα των κλασσικών ελιτιστών. Έτσι, λοιπόν, το πρώτο κοινό σημείο μεταξύ των κλασσικών ελιτιστών απαντά στην αποδοχή ύπαρξης μιας μειοψηφίας επί του συνολικού πληθυσμού μιας κοινότητας η οποία λαμβάνει τις κυρίες αποφάσεις ή τουλάχιστον προκαθορίζει τα όρια εντός των οποίων μπορεί να δράσει το πολιτικό σύστημα μιας κοινωνίας και προσδιορίζεται εννοιολογικά με τον όρο ελίτ. Το ιδιαίτερο γνώρισμα αυτών των αποφάσεων έγκειται στο μακροσκοπικό πολιτικό χαρακτήρα τους καθώς επηρεάζουν σε καθοριστικής σημασίας ζητήματα και σε βάθος χρόνου την εξέλιξη όλων των πτυχών του κοινωνικού βίου της κοινωνίας τους, ασχέτως αν αυτές οι αποφάσεις λαμβάνονται από μέλη της κυρίαρχης ελίτ χωρίς πάντοτε να ταυτίζονται με εκείνους τους επαγγελματίες πολιτικούς υπό την στενή έννοια του ορού.¹³

Η επόμενη κοινή παραδοχή των κλασσικών ελιτιστών αφορά το κοινό γνώρισμα της συνεκτικότητας των δεσμών που χαρακτηρίζει τα μέλη κάθε ελίτ κάτι το οποίο αποδίδεται στη κοινή κοινωνική καταγωγή από την ανώτερη τάξη, την κοινή εκπαίδευση που έχουν λάβει καθώς και τις κοινές αξίες και την στόχευση για διάκριση που νοηματοδοτεί έναν κοινό τρόπο ζώνης και ειδικότερα τον τρόπο εμπλοκής τους στις πολιτικές δραστηριότητες της κοινωνίας τους. Ένα επιπρόσθετο κοινό σημείο των κλασσικών ελιτιστών το οποίο σχετίζεται αφορά το στοιχείο της συνεκτικότητας μιας ελίτ και σχετίζεται με το βαθμό της αυτοσυνειδησίας που διέπει την συγκεκριμένη ελίτ ως μια μειοψηφία με διακριτά χαρακτηριστικά και ρόλους από την υπόλοιπη κοινωνία. Επίσης, όλοι οι κλασσικοί ελιτιστές αποδίδουν ιδιαίτερη

¹³ Βεβαία, αυτή η αντίληψη συνάδει περισσότερο με τον ισχυρισμό του Mosca πως στην ελίτ εντάσσεται ένας ευρύς κύκλος ατόμων που επηρεάζει τις αποφάσεις εκείνων που φέρουν επίσημα το τίτλο των κυβερνώντων σε αντίθεση με θεσμική ελιτιστική προσέγγιση του Mills σύμφωνα με την οποία οι θέσεις που καταλαμβάνουν τα μέλη της ελίτ είναι αυτές που προσδίδουν στην ελίτ την υπέρτερη ισχύ της επί της μάζας.

σημασία όχι μόνο στα στοιχεία της συνεκτικότητας και της αυτοσυνειδησίας μιας ελίτ αλλά και στο διαχρονικό οργανωτικό στοιχείο που χαρακτηρίζει τα μέλη της και είναι αυτό ακριβώς που τους επιτρέπει να λειτουργούν κατά τρόπο που η δύναμη τους να υπερισχύει της ανοργάνωτης και πολυκατακερματισμένης μάζας.¹⁴ Συγκεκριμένα, ο Mosca αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Η ισχύς μιας μειοψηφίας είναι ανυπέρβλητη εναντία στην ισχύ κάθε ενός μεμονωμένου ατόμου μιας πλειοψηφίας, η οποία στέφεται αδύναμη ενώπιον της απολυτότητας μιας οργανωμένης μειοψηφίας.»¹⁵

Επίσης, γενικό χαρακτηριστικό των τριών κλασικών ελιτιστών Pareto, Mosca και Mills είναι πως διακρίνουν τις ελίτ σε δυο τάξεις -άνω και κάτω- και συμφωνούν πως η κάτω τάξη μιας ελίτ αποτελεί τον συνδετικό κρίκο της άνω ελίτ με το υπόλοιπο τμήμα μιας κοινωνίας, δηλαδή το κάτω στρώμα μιας ελίτ μεσολαβεί μεταξύ των αρχόμενων και των κυβερνόντων σε μια διαδικασία μεταφοράς πληροφοριών εκατέρωθεν κατά τρόπο προωθητικό και επεξηγηματικό των προειλημμένων αποφάσεων της άνω ελίτ. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Mosca, το ανώτερο στρώμα μιας ελίτ δεν δύναται επαρκώς να θέσει υπό τον πλήρη έλεγχο της κάθε έκφραση των κοινωνικών και πολιτικών δραστηριοτήτων μιας πολιτείας. Οι αποφάσεις και τα νομοθετήματα των κυβερνώντων υπό την καθοδήγηση των ελίτ, χρήζονται επεξήγησης και αιτιολόγησης προς τις ευρύτερες μάζες, χάριν της βιωσιμότητας των ιεραρχικών δομών εξουσίας. Αυτή την λειτουργία εξυπηρετεί ο εντοπισμός και η ανάδειξη ικανών ατόμων που προέρχονται από το κάτω στρώμα της ελίτ και το οποίο ταυτίζεται με την μεσαία τάξη, συμφωνά με τον Mosca. Σε αυτή τη μεσαία τάξη οφείλεται η σταθεροποίηση του όποιου πολιτικού συστήματος και όχι στους ελάχιστους κρατούντες της άνω ελίτ.¹⁶

Επιπλέον, οι κλασικοί ελιτιστές συμφωνούν πως ακόμη και στις σύγχρονες δημοκρατίες οι ελίτ δύνανται να επηρεάζουν καθοριστικά τις αποφάσεις εκείνων που κατέχουν τις υπεύθυνες θέσεις πολιτικής εξουσίας, παρά την παρεμβολή της λαϊκής κυριαρχίας μέσω των δημοκρατικών εκλογικών διαδικασιών. Ο λόγος για τον οποίο η επιρροή των ελίτ παραμένει αμείωτη οφείλεται στο γεγονός ότι δύνανται να χειραγωγούν ακόμη και τις επιλογές του λαού μέσω των ιδίων των εκλογικών διαδικασιών.¹⁷ Πέραν, λοιπόν, των παραπλεύρων μέσων πίεσης και ελέγχου μιας κοινωνίας από την ελίτ, ο Michels αναγνωρίζει πως η κυριαρχία μιας ελίτ έγκειται

¹⁴ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 32

¹⁵ Gaetano Mosca, *The Ruling Class*, McGraw-Hill, New York, 1939, σελ. 53

¹⁶ Gaetano Mosca, *The Ruling Class*, McGraw-Hill, New York, 1939, σελ. 403-410

¹⁷ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 31

στην δυνατότητα που έχει να επηρεάσει το αποτέλεσμα των εκλογικών διαδικασιών αλλά και τις καθαυτό αποφάσεις που λαμβάνονται από τους κυβερνώντες στο όνομα της δημοκρατικής πλειοψηφίας που τους εξέλεξε ενώ στην πραγματικότητα αυτές οι αποφάσεις συνιστούν υλοποίηση προειλημμένων κατευθυντηρίων μιας κυρίαρχης ελίτ, μέσω του νομιμοποιητικού μανδύα που παρέχει το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα. Ο τρόπος που επιτυγχάνεται κάτι τέτοιο διακλαδώνεται με χρηματισμούς πολιτικών προσώπων, με τον έλεγχο των μέσων ενημέρωσης και της πνευματικής διανοήσης χάριν της άσκησης διαφορών ειδών προπαγάνδας, μέσω των πελατειακών σχέσεων του λαού με την κυρίαρχη ελίτ και με διαφορά αλλά στρεβλωτικού χαρακτήρα ενεργήματα για την ομαλή λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Με αυτές τις μεθοδεύσεις, η κυρίαρχη ελίτ δεν τυγχάνει δημοκρατικού ελέγχου από τον λαό του οποίου η μοίρα είναι να επιλεγεί για κυβερνώντες του εκείνους που έχει πρώτα εγκριθεί κοινωνικά και ιδεολογικά από τα εργαλεία κοινωνικού εξουσιασμού της κυρίαρχης ελίτ. Ειδικότερα, δεν υφίσταται ουδείς μηχανισμός εξακρίβωσης της αξιοπιστίας των πολιτικών ταγών προς το λαό καθώς κανένα σύστημα ιδεολογικής αναφορικότητας δεν επαρκεί για να υποχρεώσει τους εκλεγμένους να λειτουργήσουν σύμφωνα με τις ιδεολογικές ή έστω προγραμματικές αρχές που ο λαός προέκρινε ως πιο κατάλληλες για να κυβερνηθεί.¹⁸

Παρά τα όποια κοινά σημεία των παραπάνω θεωρητικών, οι θέσεις των κλασικών ελιτιστών διαφοροποιούνται σε μια πληθώρα επιμέρους ζητημάτων όπως οι θέσεις τους σχετικά με την σύνθεση της ελίτ, η κατηγοριοποίηση των διαφορετικών τύπων ελίτ και ο προσδιορισμός των κριτηρίων εκείνων που αναδεικνύουν τον τρόπο που μια ομάδα πίεσης εντός της κοινωνίας μπορεί να καταστεί και να παραμείνει η κυρίαρχη ελίτ ενός κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Συγκεκριμένα, οι βασικές προσεγγίσεις που εντοπίζονται μεταξύ των κλασικών θεωρητικών των ελίτ είναι οι εξής τρεις: α) οργανωσιακή, β) ψυχοκοινωνική και γ) θεσμική.¹⁹ Το πρώτο ρεύμα συμπεριλαμβάνει τους Mosca και Michels οι οποίοι αποδίδουν την δύναμη των ελίτ στις οργανωτικές τους ικανότητες, εξού και η προσέγγιση τους αναφέρεται ως οργανωτική. Συγκεκριμένα, ο Mosca αναφέρει πως η θέση κάποιων ατόμων εντός μιας ελίτ οφείλεται είτε στα ίδια τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των μελών της που τα διακρίνουν από την υπόλοιπη κοινωνία είτε σε εκείνα τα χαρακτηριστικά που αποδίδει η μάζα στην ελίτ ως διαφοροποιητικά από

¹⁸ Michels Roberts, *Political Parties*, Free Press, Glencoe, 1958, σελ. 423

¹⁹ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 35

εκείνην, ασχέτως αν αυτή η εικόνα δεν αντανακλά στην πραγματικότητα. Αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελίτ μπορεί να σχετίζονται με την απόκτηση πλούτου, ή με την επίδειξη ενεργούς δραστηριότητας για το κοινό καλό ή με την αναγνώριση κάποιου πνευματικού ή θρησκευτικού κύρους. Όμως, η δυνατότητα ελέγχου της κοινωνίας από πλευράς της ελίτ συνδέεται με τις οργανωτικές ικανότητες των μελών της να καταστούν μια συνεκτική δύναμη που αντιπαρατίθεται με τις υπόλοιπες κοινωνικές δυνάμεις, λόγω ακριβώς των πλεονεκτημάτων που τους προσδίδει η οργανωτικοτήτά τους και το μικρό μέγεθος της ομάδος τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Mosca, ένα μικρό οργανωμένο σύνολο διαθέτει καλλίτερα εσωτερικά δίκτυα ενημέρωσης και συνεννόησης μεταξύ των μελών του, με αποτέλεσμα να αντιδρά ταχύτερα σε εξωτερικές προκλήσεις, να επιτυγχάνει μεγαλύτερο βαθμό συνοχής σε θέσεις και δράσεις του και να προσαρμόζεται με πιο αποτελεσματικό τρόπο στις αλλαγές του περιβάλλοντος του.²⁰

Σχετικά με τις θέσεις του Mosca για την διαίωνιση και αντικατάσταση των ελίτ, αυτές διακρίνονται σε δυο άξονες όπου ο ένας αφορά τον τύπο διακυβέρνησης ενός πολιτεύματος και ο άλλος σχετίζεται με την προέλευση των νέων μελών μιας ελίτ. Συγκεκριμένα, ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει δυο δυνατές επιλογές διακυβέρνησης, μια τυραννική η οποία συνιστάται στην εκ των άνωθεν επιλογή και διορισμό κάποιων αξιωματούχων από άλλους ανώτερους τους σε αντίθεση με τη φιλελεύθερη επιλογή όπου η ανάληψη θέσεων ευθύνης πραγματοποιείται μέσω διενεργείας εκλογικών διαδικασιών. Ο δεύτερος άξονας σχετικά με την προέλευση των νέων μελών μιας ελίτ διακλαδώνεται στην αριστοκρατική πηγη προέλευσης όπου τα μέλη αυτά αποτελούν τους απογόνους των προγενεστέρων γενεών της ελίτ σε αντίθεση με την δημοκρατική πηγη προέλευσης νέων μελών όπου τα μέλη μιας ελίτ μπορεί να προέρχονται και από τα κατωτέρα στρέμματα της κυβερνωμένης πλειοψηφίας από την ελίτ.²¹

Σε αντίθεση με την οργανωσιακή προσέγγιση της θεωρίας των ελίτ, ο Pareto και οι θιασώτες του αναζητούν την ιδιαίτερη θέση ισχύος μιας ελίτ σε ψυχολογικούς και κοινωνιολογικούς ορούς ανθρώπινης συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, ο Pareto υποστηρίζει πως οι ανθρώπινες δραστηριότητες πλην του οικονομικού χαρακτήρα, όπως αυτές που αφορούν την πολιτική και κοινωνική δράση εδράζονται στο συναίσθημα και όχι στην λογική η οποία χρησιμοποιείται ως νομιμοποιητικός

²⁰ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 37

²¹ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 38-39

μανδύας επικάλυψης μη ορθολογικών πράξεων.²² Επίσης, αναφερόμενος σε διάφορα ιστορικά παραδείγματα όπως αυτό της σύγκρουσης Χριστιανισμού και Παγανισμού κατά την Ύστερη Αρχαιότητα και εκείνο της Γαλλικής Επανάστασης, τονίζει την διάφορα μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής ανάγνωσης ιστορικών δεδομένων τα όποια χρησιμοποιεί η εκάστοτε απερχόμενη ή ανερχόμενη σε ισχύ ελίτ με προπαγανδιστική πολεμική σχεδόν θρησκευτικού χαρακτήρα εναντίον πραγματικών ή και φανταστικών τους αντιπάλων, χάριν της θεμελίωσης του δικού της Παραδείγματος ως κάτι του μοναδικού και ανεπίληπτου για ανθρωπινή Ιστορία.²³

Βάσει αυτής της ψυχοκοινωνιολογικής θεώρησης του, ο Pareto οικοδομεί το σκεπτικό του σχετικά και με τον τρόπο υποκατάστασης της κραταιής θέσης μια ελίτ από μια άλλη ανταγωνιστική της. Αυτός ο κύκλος της εναλλαγής των ελίτ που κινεί κατά τον Pareto και τον ρου της Ιστορίας, οφείλεται στην επικράτηση ενός μαλθακού και ανθρωπιστικού πνεύματος επιεικειάς από πλευράς της κυρίαρχης ελίτ έναντι ανταγωνιστικών προς αυτήν κοινωνικών συμμαχιών σε συνδυασμό με την αυξανόμενη διάθεση για προσπορισμού μεγαλύτερου μεριδίου του εθνικού πλούτου από πλευράς της κυρίαρχης ελίτ. Το σημείο θραύσης των αντοχών της κατεξουσιαζομένης μάζας από μια άπλευστη και μαλθακή ελίτ προσδιορίζεται στο σημείο όπου χάριν της ευόδωσης του παραπάνω σκοπού, η συγκεκριμένη ελίτ μετέχει ολόένα και περισσότερο με μεγαλύτερο ρίσκο σε αδιαφανείς και προκλητικές διαδικασίες αθέμιτου πλουτισμού που υποσκάπτουν την νομιμοποιητική της πείθω προς αγανακτισμένη πλέον μάζα.²⁴ Έτσι, λοιπόν, όπως παρατηρεί και ο Aron σχετικά με την ψυχολογική αυτή προσέγγιση του Pareto, η μάζα μπορεί να αφήνεται να κατευθυνθεί από μια ελίτ, είτε γιατί η ελίτ αυτή κατέχει τα μέσα της ισχύος είτε κατορθώνει να πείσει πως κάτι τέτοιο συμβαίνει, και μάλιστα ακόμα και να εξασφαλίσει τα συμφέροντα και των κυβερνώμενων αλλά όχι μόνο των κυβερνώντων.²⁵

Η τελευταία κύρια προσέγγιση της θεωρίας των ελίτ ονομάζεται θεσμική και

²² Vilfredo Pareto, *The Rise and the Fall of Elites*, Transaction Publishers, New Brunswick 1991, σελ. 27

²³ Vilfredo Pareto, *The Rise and the Fall of Elites*, Transaction Publishers, New Brunswick 1991, σελ. 28-30

²⁴ Vilfredo Pareto, *The Rise and the Fall of Elites*, Transaction Publishers, New Brunswick 1991 σελ. 59-60

²⁵ Raoumond Aron, *Η Εξέλιξη της Κοινωνιολογικής Σκέψης*, μετάφραση Χ. Λυκούδης, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1994, σελ. 217.

συνδέεται με το έργο του Mills ο οποίος επεξηγεί την κυριαρχία μιας ελίτ βάσει των κομβικών θέσεων εξουσίας που κατέχει στο πλέγμα των θεσμών οι οποίοι συγκροτούν τις δομές εξουσίας.²⁶ Ο Mills, σε αντίθεση με τον Pareto, αρνείται να προσδιορίσει εννοιολογικά τον όρο «ελίτ» βάσει κοινωνικών ή ψυχολογικών χαρακτηριστικών των μελών μιας κοινωνίας, και αντ' αυτού εισηγείται μια ανάγνωση του εν λόγω όρου υπό την οπτική του θεσμικού ρόλου που διεκπεραιώνουν τα μέλη κάθε ελίτ εντός της κοινωνίας. Για αυτό τον λόγο, ο Mills στο σημαντικότερο του έργο, *The Power Elites*, προκείμενου να προσδιορίσει ποια είναι τα μέλη μιας ελίτ και το τρόπο λειτουργίας αυτής ειδικότερα στα πλαίσια του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, πρωτίστως, αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην προσπάθεια του να καταστήσει σαφές ποιοι είναι αυτοί που κατέχουν τις θέσεις-κλειδιά των κομβικών τομέων διακυβέρνησης και ανάπτυξης ενός κοινωνικού συνόλου.²⁷

Ειδικότερα, ο Mills κάνει λόγο για την οριζόντια αλληλοσύνδεση και θεσμική εγγύτητα μεταξύ των ανωτέρων κύκλων κάθε κοινωνίας και προέρχονται από τρεις διαφορετικούς τομείς της εθνικής ισχύος και των όποιων οι ανώτεροι κύκλοι σχηματίζουν την οικονομική, την πολιτική και στρατιωτική αριστοκρατία.²⁸ Ως αριστοκρατία, ο Mills αντιλαμβάνεται όσα μέλη μιας κοινωνίας ξεχωρίζουν για την ιδιαίτερη οικονομική επιφάνεια τους, την εξουσία και το κυρός που τους περιβάλλει καθώς και ένα κοινό μοντέλο ζωής που τους διακρίνει από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας οπου εντάσσονται, λόγω, ακριβώς, της πρόσβασης των πρώτων στη διοίκηση των κύριων πολιτικών και οικονομικών οργανισμών του κράτους του οποίου ηγούνται.²⁹

Οι Ομάδες Πίεσης και το Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα

²⁶ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 33-35

²⁷ Wright Mills, *Η αριστοκρατία της εξουσίας στις Ηνωμένες Πολιτείες*, μεταφραστής Αγγ. Νίκας του *The Power Elites*, Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα 1991, σελ. 14

²⁸ Wright Mills, *Η αριστοκρατία της εξουσίας στις Ηνωμένες Πολιτείες*, μεταφραστής Αγγ. Νίκας του *The Power Elites*, Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα 1991, σελ. 17

²⁹ Wright Mills, *Η αριστοκρατία της εξουσίας στις Ηνωμένες Πολιτείες*, μεταφραστής Αγγ. Νίκας του *The Power Elites*, Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα 1991, σελ. 21

Οι μακιαβελικές θεωρήσεις των κλασσικών ελιτιστών για το ρολό των ελίτ στα πλαίσια λειτουργίας των σύγχρονων φιλελεύθερων δημοκρατικών καθεστώτων της Δύσης, θεμελιώθηκαν ως ανταπάντηση προς τον οικονομικό ντετερμινισμό της μαρξιστικής θεωρίας που μονότροπα, μέσω του πρίσματος της πάλης των τάξεων, επιδίωξε να επεξηγήσει τις σχέσεις κοινωνίας και κράτους καθώς και της πολιτικής με την οικονομία.³⁰ Με την σειρά τους, όμως, οι ελιτιστές μακιαβελικοί, μέσω της απολύτου θέσεως τους περί κηδεμόνευσης της διαδικασίας εκδημοκρατισμού από μια και μόνο κυβερνώσα ελίτ σε κάθε κράτος, έθεσαν την βάση για την εκ δια μέτρου αντίθετη ανάπτυξη ενός φιλελεύθερου ερμηνευτικού σχήματος για την λειτουργία των ελίτ εντός των σύγχρονων αστικών δημοκρατιών, από πλευράς κυρίως Αμερικανών φιλελεύθερων πολιτικών και κοινωνικών επιστημόνων, όπως ο Arthur Bentley με το βιβλίο του *The Process of Government* το 1908 και σχεδόν μισό αιώνα αργότερα ο David Truman με το *The Governmental Process* το 1951, ο Robert Dahl με το *Who Governs* το 1961 και ο Suzanne Keller με το *Beyond the Ruling Class* το 1963.³¹

Ο συνδετικός κρίκος όλων αυτών των πονημάτων είναι η έννοια του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού διαφορισμού των σύγχρονων αστικών δημοκρατιών, ως απότοκος του τομεακού καταμερισμού εργασίας που οδήγησε στην εξειδίκευση, αρχής γινόμενης με την Βιομηχανική Επανάσταση.³² Συγκείμενα, η κοινή παραδοχή των πλουραλιστών ελιτιστών σχετικά με το φαινόμενο την διαφοροποίησης των οικονομικών και κοινωνικών δομών και την αντανάκλαση αυτής στην πολιτική σφαίρα ανθρωπίνων δραστηριοτήτων επεξηγεί και την συνεπακόλουθη διάχυση της εξουσίας σε περισσότερα και πιο περίπλοκα τα κέντρα λήψης αποφάσεων των οποίων ο έλεγχος δεν καθίσταται δυνατός από μια κυρίαρχη ελίτ, αλλά παρατηρείται το φαινόμενο του αμοιβαίου ανταγωνισμού διαφορών ομάδων οι οποίες πιάζουν το πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους.³³ Με αλλά λόγια, ο όγκος των σύγχρονων κοινωνικών σωμάτων, η εξειδίκευση της εργασίας στην παραγωγική διαδικασία, η διαδικασία

³⁰ Raumont Aron, *Η Εξέλιξη της Κοινωνιολογικής Σκευής*, μεταφραση Χ. Λυκούδης, Εκδοσεις Γνώση, Αθήνα 1994, σελ. 221

³¹ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 65-66

³² Raumont Aron, *Η Εξέλιξη της Κοινωνιολογικής Σκευής*, μεταφραση Χ. Λυκούδης, Εκδοσεις Γνώση, Αθήνα 1994, σελ. 28 και 30-41 όπου παρατίθεται διεξοδική ανάλυση αυτού του φαινομένου λαμβανοντας υποψη τα πορίσματα της διδακτορικής διατριβής του Ντυρκέμ *Περί του Καταμερισμού της Κοινωνικής Εργασίας* (1893).

³³ Robert Dahl, *Who Governs*, Yale University Press, New Haven 1961, σελ. 181-189 and Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 66.

εκδημοκρατισμού των πολιτικών αποφάσεων μέσω της Αμερικανικής και Γαλλικής Επανάστασης και το πρότυπο της γραφειοκρατικής ορθολογιστικής οργάνωσης του κράτους διαφορίζει σε τέτοιο βαθμό τις πηγες ισχύος ενός πολιτικού συστήματος, που δεν είναι επαρκής πλέον η μονιστική/συνομοσιολογική ερμηνεία της κυριαρχίας μιας και μοναδικής ελίτ που καθοδηγεί και διαμορφώνει το σύνολο του κοινωνικού και οικονομικού βίου μιας χώρας.³⁴

Αντίθετα, λοιπόν, με τον Mills, ο Dahl παρατηρεί ειδικά για τις Η.Π.Α να αναπτύσσεται ένας πλουραλισμός οργανωμένων συμφερόντων, εκ των οποίων αναδεικνύονται ανταγωνικές ομάδες πίεσης και των οποίων ο πυρήνας ή το ανώτερο στρώμα της ιεραρχίας καθίσταται ένα είδος ελίτ, όχι όμως με την στενή έννοια που αποδώσουν στο όρο οι κλασσικοί ελιτιστές αλλά συνδέεται κατά κάποιο τρόπο με υποκατηγορίες ελίτ όπως με τα «top persons» του Pareto.³⁵ Πλέον δεν γίνεται λόγος για μία ελίτ κυρίαρχη επί του κοινωνικού συνόλου με συνεκτική οργάνωση, από κοινού συντονισμένη δράση και με σαφή εσωτερική ιεραρχική δομή αλλά οι πλουραλισμός προκρίνουν πως το στοιχείο της συνδιαλλαγής/διαπραγματευσης (bargain) είναι αυτό που επικρατεί μεταξύ διαφορετικών ομάδων πίεσης και οι οποίες για να συνυπάρξουν, αναγκάστηκαν να αντικαταστήσουν τον κύριο δημοκρατικό κανόνα, δηλαδή τον κανόνα της επικράτησης της πλειοψηφίας, με το πλουραλιστικό κανόνα της συναίνεσης των μειοψηφιών δια της συναλλαγής/ διαπραγμάτευσης.³⁶

Σε αυτό το σημείο, αναδεικνύεται και η ιδιαιτερότητα του αμερικανικού πολιτικού συστήματος σε σχέση με όλα τα αλλά προηγούμενα δημοκρατικά συστήματα διακυβέρνησης άμεσα ή αντιπροσωπευτικά της αρχαίας ή σύγχρονης εποχής. Αυτή η ιδιαιτερότητα έχει αποδοθεί πρώτον στην ομοσπονδιακή του μορφή διακυβέρνησης των Η.Π.Α και στο αμερικανικό πλουραλιστικό/φιλελευθερο πνεύμα που συνεισφέρει θετικά στην ανάπτυξη ομάδων συμφερόντων που εκπροσωπούνται μέσω του σχηματισμού των κατάλληλων ομάδων πίεσης.³⁷ Πέραν αυτού, επισημαίνεται πως και η αμερικανική καταβολή της πλουραλιστικής προσέγγισης των ελίτ συνδέονται και με κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά των Η.Π.Α όπως η έλλειψη σαφούς ταξικής διαστρωμάτωσης μεταξύ αριστοκρατίας και λαού με όρους αίματος και ευγενούς καταγωγής κάτι το οποίο χαρακτηρίζει το αμερικανικό έθνος από τις

³⁴ Suzanne Keller, *Beyond the Ruling Class*, Random House, New York 1963, σελ. 65-70.

³⁵ Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York, 1970, σελ. 68

³⁶ Robert Dahl, *Who Governs*, Yale University Press, New Haven 1961, σελ. 15-19

³⁷ Για την σχέση και την επιλογή μεταξύ των όρων «ομάδες πίεσης» και «ομάδες συμφερόντων» στον επιστημονικό και δημόσιο διάλογο βλ. Γιώργος Μαυροκορδάτος, *Ομάδες Πίεσης και Δημοκρατία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001, σελ. 20-23

απαρχές κοινωνικής του συγκρότησης σε αντίθεση τα φεουδαρχικά υπολείμματα αριστοκρατίας και απολυταρχισμού στην Γηραιά Ήπειρο ακόμη και κατά τον 19^ο αιώνα.³⁸

Συγκεκριμένα, η θεσμική δομή του ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης και η αρχή της σχετικής διάκρισης των εξουσιών αποτελούν δυο χαρακτηριστικά του αμερικανικού πολιτικού συστήματος τα οποία προκαλούν μια πολυδιάσπαση των επιπέδων λήψης αποφάσεων, έχοντας ως απώτερη συνεπεία τον πολυμερισμό των παραγόντων εκείνων που λαμβάνουν μέρος στην διαμόρφωση κάθε κρατικής πολιτικής. Ιδίως στην περίπτωση της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α, το φαινόμενο της σχετικής αποκέντρωσης της εξουσίας έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται μια πλειάδα οργανωμένων συμφερόντων τα οποία ασκούν πίεση προς το τμήμα εκείνο του πολιτικού συστήματος που φέρει την ευθύνη για την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α, όπως είναι ο Πρόεδρος και οι σχετικές επιτροπές και υποεπιτροπές της αμερικανικής Συγκλήτου και της Βουλής των Αντιπροσώπων. Το ίδιο το σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών ενστερνίζεται την πεποίθηση ότι η κατάχρηση της πολιτικής εξουσίας ελέγχεται καλύτερα όχι μέσω της συγκέντρωσης αλλά μέσω της εφαρμογής ενός συστήματος λήψης αποφάσεων, γνωστό στην αγγλική ορολογία ως “checks and balances”.³⁹

Ειδικότερα, ο κύριος άξονας της δημοκρατικής θεωρίας του J. Madison ήταν η προσπάθεια για την επίτευξη ενός συμβιβασμού ανάμεσα στη δύναμη της πλειοψηφίας και αυτή της μειοψηφίας. Αυτή του η προσπάθεια, καθώς και το ενδιαφέρον του για την πολιτική ισότητα και τον περιορισμό των δεσποτικών τάσεων των πολιτών οδήγησε σε δύο πολιτικές αρχές που εκφράζονται ρητά στο Σύνταγμα των ΗΠΑ: αφενός το ενδιαφέρον για την ελευθερία και την ανεμπόδιστη πολιτική έκφραση και αφετέρου την προσπάθεια αποτροπής της επιβολής της τυραννίας.⁴⁰ Τα προβλήματα με τις οργανωμένες ομάδες πολιτών (φατρίες - factions), σύμφωνα με τον Madison και άλλους πατέρες του Αμερικανικού πολιτικού συστήματος, είναι η πιθανότητα υπονόμησης της κυβέρνησης και του δημοσίου συμφέροντος.⁴¹ Ακολουθώντας αυτό το πνεύμα, το Σύνταγμα των Η.Π.Α. περιέχει πληθώρα

³⁸ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2003, σελ. 35-37.

³⁹ H.R. Mahood, *Pressure Groups in American Politics*, Charles Scribner's Sons, New York, 1967, σελ. 228

⁴⁰ Madison J. 1787, “The Federalist No. 10” (διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.constitution.org/fed/federa10.htm)

⁴¹ Samuel P. Huntington, “The Erosion of National Interests,” *Foreign Affairs* (September/October

ρυθμίσεων που καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολο σε κάποια τέτοια ομάδα να επηρεάσει ολόκληρη την κυβέρνηση. Από την άλλη πλευρά, το Σύνταγμα ασχολείται κυρίως με τον έλεγχο των Φατριών της πλειονότητας, όμως αφήνοντας παράλληλα το περιθώριο σε Φατρίες που εκπροσωπούν μειονότητες να αναπτυχθούν και σταδιακά να αποκτήσουν μεγάλη επιρροή. Παρόλαυτα, το Σύνταγμα των ΗΠΑ δεν προβλέπει πλήρη διαχωρισμό των τριών εξουσιών αλλά αντιθέτως στα τρία πρώτα άρθρα του σχετικού συντάγματος γίνεται λόγος για μια σειρά περιπτώσεων όπου η κάθε ένα είδος εξουσίας ελέγχει την δύναμη της άλλης χάριν της δημοκρατικότητας και της σταθερότητας του συστήματος.⁴²

Με αφετηρία, επίσης, τα κείμενα του Madison, επισημαίνεται ο μικρός βαθμός συνοχής των πολιτικών κόμματος, γεγονός το οποίο αφήνει μεγάλα περιθώρια στις ομάδες πίεσης να δράσουν. Αντίθετα, ο Madison τόνισε ότι ένα πολιτικό κόμμα που καταφέρνει να συγκεντρώσει στα χέρια του τον έλεγχο της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας μπορεί ευκολότερα να επιβάλλει τις αποφάσεις του χωρίς την αντίδραση που συναντούν κόμματα που δεν ελέγχουν και τις δύο εξουσίες. Οι ομάδες πίεσης δρουν με σχετική άνεση σε περιβάλλοντα που η νομοθετική εξουσία παίρνει τις κατευθυντήριες γραμμές από ετερογενείς παράγοντες παρά από ένα συγκροτημένο κομματικό μηχανισμό. Το Σύνταγμα έθεσε μεν τις βάσεις για την δημιουργία ομάδων πίεσης, όμως έπρεπε να περάσει σχεδόν ένας αιώνας για την ανάπτυξή τους. Αν εξαιρέσουμε ορισμένα συνδικάτα που υπήρχαν σχεδόν από την ίδρυση της Ομοσπονδίας, οι συνθήκες για τη δημιουργία ομάδων πίεσης δεν ωρίμασαν μέχρι το τέλος του εμφυλίου πολέμου.

Σχετικά με τις εθνοτικές ομάδες πίεσης που θα απασχολήσουν αυτή τη μελέτη, αξίζει να επικεντρωθεί κανείς στους ιδιαίτερους παράγοντες που οδήγησαν στην οργάνωση των εθνοτικών κοινοτήτων των Ηνωμένων Πολιτειών. Κατά πόσο η εθνική ποικιλομορφία των ΗΠΑ αποτελεί ένα θετικό ή όχι στοιχείο για την ενότητα του αμερικανικού κράτους, αυτό είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τους μελετητές σχεδόν από την γέννησή του. Όπως προαναφέρθηκε, ο Madison στο Federalist N.10 προειδοποιούσε για τους κινδύνους προερχόμενους από τις φατρίες που όριζε ως ενώσεις πολιτών που ενώνονταν από κάποιο κοινό πάθος ή συμφέρον, αντίθετο από τα συμφέροντα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Αν και ο Madison θεωρούσε ότι

1997), p.35.

⁴² http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm

η λογική και ευσυνειδησία της πλειονότητας τελικά θα αντιστάθμιζε τους παράγοντες αυτούς, ο Washington είχε μια πιο ζοφερή αντίληψη για τα πράγματα.

Η δυνατότητα αυτών των ατόμων, των ομάδων και των εταιριών που επιχειρούν να ασκήσουν πίεση στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα, προστατεύεται από το δικαίωμα που τους παρέχει η Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών να ζητήσουν από την κυβέρνηση να εξεταστεί η διαμαρτυρία σχετικά με αποφάσεις που τους αφορούν (the right to petition for redress of grievances). Οι ομάδες πίεσης και τα μέλη τους καταγράφουν τις τοποθετήσεις των νομοθετών επί των ζητημάτων που δραστηριοποιούνται οι τελευταίοι. Πέραν όμως των δικαιωμάτων που απορρέουν από το αμερικανικό Σύνταγμα, το αμερικανικό πολιτικό σύστημα θέσπισε ένα σώμα νομών που ρυθμίζει και τις υποχρεώσεις καθώς και τους περιορισμούς που αφορούν τη δράση των ομάδων πίεσης.⁴³

Η Foreign Agents Registration Act of 1938 (FARA) είναι η κύρια ρύθμιση του αμερικανικού νόμου που καθορίζει τις δραστηριότητες των προσώπων που αντιπροσωπεύουν ξένα συμφέροντα στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, οι οργανώσεις που υπάγονται στον FARA του 1938 και εκλαμβάνονται ως 'πράκτορες-μεσολαβητές', εκπροσωπούν νομίμως τα συμφέροντα μιας ξένης χώρας στις ΗΠΑ και υποχρεούνται να εγγραφθούν στα μητρώα της σχετικής επιτροπής του αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης. Ως «πράκτορες-agents» καταχωρούνται τα πρόσωπα τα οποία ενεργούν υπό τον έλεγχο ή διεύθυνση μιας «ξένης αρχής-foreign principal» τα συμφέροντα της οποίας προσπαθούν να προωθήσουν. Επίσης ως «πολιτική δραστηριότητα» τους χαρακτηρίζεται κάθε ενέργεια με την οποία οι «πράκτορες-agents» προσπαθούν να επηρεάσουν αξιωματούχο ή υπηρεσία των ΗΠΑ ή τμήμα του πληθυσμού για να υποστηρίξουν ή αλλάξουν μια εσωτερική ή εξωτερική πολιτική. Μάλιστα, οι οργανώσεις με το καθεστώς του foreign agent υποχρεούνται να υποβάλουν στην επιτροπή του DOJ μια έκθεση ανά εξάμηνο προς ενημέρωση σχετικά με τις δράσεις που έχουν αναλάβει, τους πελάτες που εξυπηρετούν, όλα τα γραπτά κείμενα που έχουν εκδώσει υπέρ αυτών και γενικά κάθε κείμενο πολιτικής προπαγάνδας που έχουν συντάξει. Η ίδια επιτροπή έχει δικαίωμα να ελέγχει τα πεπραγμένα των πρακτόρων και σε περίπτωση που διαπιστώνει παραλείψεις μπορεί να τους παύσει ή και να τους επιβάλλει ποινικές κυρώσεις.

⁴³ Nicholas Karambelas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, Pacis journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000

Το 1995, το Κογκρέσο επιδίωξε να μεταρρυθμίσει το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των λόμπυ με την ψήφιση του LDA⁴⁴ (Lobbying Disclosure Act) που καθορίζει σε τι συνιστάται ένα λόμπυ και απαιτεί από τα άτομα που λαμβάνουν κάποιας μορφής απολαβών για τις ενέργειές τους υπέρ ενός πελάτη τους, να εγγραφθούν στον υπεύθυνο υπάλληλο της Βουλής των Αντιπροσώπων και του γραμματέα των ημετήσιων εκθέσεων Συγκλήτου των δραστηριοτήτων. Εάν, όμως, ο οργάνωση λόμπυ αντιπροσωπεύει μια «ξένη αρχή» πλην κυβερνήσεως και είναι καταγεγραμμένος στη FARA, τότε δεν απαιτείται η παρακολούθηση του και από την LDA.⁴⁵

Στα πλαίσια του lobbying της νέας γενιάς των Η.Π.Α, ειδική νομοθεσία προβλέπει συγκεκριμένους περιορισμούς στην επιτρεπόμενη οροφή οικονομικής ενίσχυσης κατά πολιτευόμενο, εκ μέρους των ειδικών οργανισμών συλλογής και προώθησης εισφορών οι οποίες είναι γνωστές ως «Επιτροπές Πολιτικής Δράσης», (Political Action Committees, εφεξής PACs).⁴⁶ Οι PACs, στην σημερινή τους μορφή είναι δημιούργημα της «κοινοβουλευτικής» επανάστασης στις Η.Π.Α, κατά την δεκαετία του 1970, μετά από αντίδραση της νομοθετικής εξουσίας εναντίον των δόλιων πρακτικών πολιτικής χρηματοδότησης της τότε συγκεντρωτικής και αδιαφανούς διακυβερνήσεως Reagan. Οι περισσότερες από τις εν λόγω οργανώσεις αποτελούν παραρτήματα ή θυγατρικές οργανώσεις άλλων ευρύτερων ομάδων συμφερόντων και εκ των οποίων οι σημαντικότερες διαθέτουν ξεχωριστό τμήμα για την άσκηση πίεσης προς τους πολιτικούς από εκείνο το τμήμα που αναλαμβάνει την υπηρεσία της χρηματοδότησης των τελευταίων. Αν και με αυτή τη διάκριση σχηματίζεται η εντύπωση πως το lobbying και η πολιτική χρηματοδότηση είναι δυο ξεχωριστά πράγματα, παρόλα αυτά, στην πράξη, αποτελούν εργαλεία εξυπηρέτησης του ίδιου σκοπού, καθώς το πολιτικό χρήμα δεν έχει λόγο διακίνησης χωρίς την υποστήριξη κάποιας συγκεκριμένης πολιτικής ατζέντας εκ μέρους των ομάδων πίεσης.⁴⁷

44 Η σχετική νομοθεσία τροποποιήθηκε αργότερα από το Lobbying Disclosure Technical Amendments Act of 1998.

45 Nicholas Karambelas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, Pacis, journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000

46 Παναγιωτής Θεοδωρακόπουλος, *Πολιτικο Μαρκετινγκ, Λομπυ και Διπλωματια*, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ Νο 13, Εκδοσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999, σελ.106

47 Παναγιωτής Θεοδωρακόπουλος, *Πολιτικο Μαρκετινγκ, Λομπυ και Διπλωματια*, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ Νο 13, Εκδοσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999, σελ.106-108

Σε γενικές γραμμές, οι περιορισμοί που προβλέπονται για την πολιτική χρηματοδότηση έχουν ατομική καθώς ο κύριος περιορισμός αφορά την απαγόρευση χρηματοδότησης πόσου άνω των 1000 δολαρίων από έναν ιδιώτη προς κάθε ομοσπονδιακό υποψήφιο ανά εκλογική περίοδο. Μάλιστα, το σύνολο των ετήσιων ιδιωτικών εισφορών προς όλους τους ομοσπονδιακούς υποψηφίους, δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το ποσό άνω των 25.000 δολαρίων. Στην περίπτωση, όμως των PACs, το νομοθετικό πλαίσιο γίνεται πιο ελαστικό και το ανώτερο ποσό που επιτρέπεται να αποδίδεται εκ μέρους αυτών των οργάνωσαν ανά υποψήφιο σε κάθε εκλογική περίοδο, ανέρχεται στα 5.000 δολάρια, χωρίς να υφίσταται το αντίστοιχο πλαφόν που επιβάλλεται στις ιδιωτικές εισφορές, για περιορισμό ενός συγκεκριμένου ανώτατου ετησίου πόσου προς το σύνολο των πολιτευόμενων.⁴⁸ Άξιο μνείας σχετικά με την διασύνδεση πολιτικού πλουραλισμού των Η.Π.Α και των ιδιαιτεροτήτων της αμερικανικής νομοθεσίας για πολιτική χρηματοδότηση αποτελεί το γεγονός ότι μονό οι προεδρικές εκλογές χρηματοδοτούνται και από το δημόσιο, καθιστώντας τους εκλογικούς αγώνες των υποψηφίων βουλευτών και γερουσιαστών ένα λαμπρό πεδίο αποτελεσματικής προώθησης των αιτημάτων των ομάδων πίεσης οι οποίες διαγκωνίζονται για την πιο νομιμοφανή παράκαμψη των σχετικών περιοριστικών διατάξεων για το πολιτικό χρήμα.

Όσον αφορά την ιστορική πορεία σχηματισμού των πρώτων ομάδων πολιτικής πίεσης ως ενός οργανωμένου δικτύου πολιτών που ασκεί πίεση προς την αμερικανική κυβέρνηση και τα νομοθετικά όργανα, χρονικά εντοπίζεται αμέσως μετά από τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο.⁴⁹ Σε αντίθεση με τις διαφορές ομάδες πίεσης, οι εθνικές ομάδες πίεσης αναπτύχθηκαν στην πρόσφατη ιστορία των εθνών κρατών εξαιτίας της επίδρασης του παγκοσμιοποιητικού φαινομένου. Συγκεκριμένα το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, ιδιαίτερα την μεταπολεμική περίοδο του 20^{ου} αιώνα, είχε ως συνεπεία την ογκώδη διακρατική μετανάστευση και τον περαιτέρω εκδημοκρατισμό των δυτικών κοινωνιών εκ των οποίων οι περισσότερες αναγκαστήκαν να επιδείξουν μια πιο προσαρμοστική στάση στα μεταναστευτικά ρεύματα που τις κατέκλιναν. Αυτή η εισροή των πρώτων μεταναστών στις ΗΠΑ εξεπέτεινε την πίεση για την ανάγκη εθνικής αντιπροσώπευσης μέσα στο αμερικανικό πολιτικό πλαίσιο. Οι εθνικές ομάδες πίεσης εξέφρασαν τις ανησυχίες της

⁴⁸ Παναγιώτης Θεοδωρακόπουλος, Πολιτικο Μαρκετινγκ, Λομπυ και Διπλωματια, Κείμενο Εργασιας ΕΛΙΑΜΕΠ No 13, Εκδοσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999, σελ.109-111

⁴⁹ H.R. Mahood, *Pressure Groups in American Politics*, Charles Scribner' s Sons, New York, 1967, σελ.231

εθνικής του ομάδας σχετικά με τα εθνικά και κοινωνικά ζητήματα που αφορούσαν όχι μονό την χώρα προέλευσης αλλά και τη χώρα υποδοχής τους.⁵⁰

Η πρώτη απόπειρα επιρροής της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α χρονολογείται από το 1793 οπότε η νεότευκτη γαλλική κυβέρνηση των επαναστατών είχε αποστείλει ως Πρέσβη της στις Η.Π.Α τον Charles Genet. Μέσω αυτού του ατόμου, η Γαλλία προσπάθησε να πείσει την αμερικανική κυβέρνηση του Ουάσιγκτον να εισέλθουν οι Η.Π.Α στον πόλεμο εναντίον της Βρετανίας και της Ισπανίας, υποστηρίζοντας την Γαλλία, κάτι το οποίο δεν επέτρεψε ο ίδιος ο Ουάσιγκτον.⁵¹ Σε γενικές γραμμές, η άσκηση πίεσης από εθνικές ομάδες διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους. Η πρώτη χρονική περίοδος τοποθετείται από την αρχή του 19ου αιώνα έως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα οπότε η αθρόα εισροή ευρωπαϊών μεταναστών επέφερε σημαντικές αλλαγές στην σύσταση του ίδιου του πληθυσμού των Η.Π.Α. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εθνική απογραφή του 1910 όπου στο συνολικό αμερικανικό πληθυσμό 92 εκατομμυρίων συμπεριλαμβάνονταν 13.5 εκατομμύρια ατόμων που είχαν γεννηθεί στο εξωτερικό.

Ειδικότερα, στις αρχές του 20ου αιώνα, οι ΗΠΑ είχαν γίνει πλέον μια υπολογίσιμη παγκόσμια δύναμη και λαμβάνοντας υπόψιν τα μεταναστευτικά κύματα, είχαν μετασχηματιστεί από μια κατά κύριο λόγο Αγγλοσαξονική κοινωνία σε μια κοινωνία που κυριαρχούσε η διαφορετικότητα και που μόνο μερικώς απορροφούσε τις εθνοτικές ομάδες και τις κουλτούρες τους. Εξαιτίας της πολιτικής του απομονωτισμού που ακολουθούσαν οι ΗΠΑ, οι εθνότητες αυτές που βρισκόταν στο εσωτερικό του κράτους δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (υπήρχαν βέβαια και εξαιρέσεις όπως το παράδειγμα του Ιρλανδικού λόμπι που προσπαθούσε από πολύ νωρίς να επηρεάσει την πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στην Ιρλανδία). Όμως, οι εθνοτικές ομάδες αφυπνίστηκαν με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου σχεδόν το 1/3 του Αμερικανικού πληθυσμού συνδέονταν με κάποιον τρόπο με αυτή τη σύγκρουση (Ambrosio 2002: 5): το 13% του πληθυσμού είχε γεννηθεί σε μια από τις εμπλεκόμενες στον πόλεμο χώρες, ενώ ένα ακόμα 17% αν και γεννημένοι στην Αμερική είχαν τουλάχιστον έναν γονιό που προέρχονταν από τις χώρες αυτές. Από την μια πλευρά όσοι είχαν Ιρλανδικές ή Γερμανικές ρίζες επιζητούσαν την Αμερικανική ουδετερότητα, ενώ οι Ιταλοί, Πολωνοί, Άγγλοι,

⁵⁰ Sheffer Gabriel, *Diaspora and Politics: At Home Abroad*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, σελ. 5

⁵¹ Nicholas Karambelas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, Pacis journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000

Τσέχοι, Σλοβάκοι, Αρμένιοι και Σλάβοι πίεζαν για δυναμική Αμερικανική ανάμιξη στον πόλεμο από τα πρώτα στάδια του.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος αποτελεί σημείο σταθμό για την Αμερικανική εξωτερική πολιτική, αλλά και για τις εθνοτικές ομάδες μέσα στην Αμερικανική κοινωνία. Κατά την διάρκεια του πολέμου, η Αμερική ήταν ενωμένη όσο ποτέ στο παρελθόν, όμως ο Ψυχρός Πόλεμος έδωσε μια νέα αίσθηση για τον σκοπό τους. Αυτή η στροφή από τον απομονωτισμό στη διεθνοποίηση της εξωτερικής πολιτικής προκάλεσε και σημαντικές αλλαγές στην επίδραση των εθνοτικών ομάδων στον τομέα αυτό. Ο νέος ρόλος της Αμερικής, ως υπερδύναμης, θα αποτελούσε πρόσφορο έδαφος για τον επηρεασμό της εξωτερικής πολιτικής από ομάδες πίεσης βασισμένες σε εθνοτικές ταυτότητες. Στην διαδικασία αυτή, όμως τα μέλη των όποιων εθνικών ομάδες πίεσης ενεργοποιούνται ενώ διατηρούν την εθνική τους συνείδηση και ταυτότητα κατέχουν παράλληλα και την αμερικανική υπηκοότητα, μετέχοντας στο κυνήγι του πραγμάτωσης του αμερικανικού ωφελιμιστικού πρότυπου ζωής (American dream). Ο τρόπος δράσης τους δεν έχει άμεση σχέση με αυτόν των πρακτόρων, καθώς δεν έχουν τον χαρακτήρα της προώθησης μιας έξωθεν παρέμβασης, αλλά προωθούν συγκεκριμένες πολιτικές ως Αμερικανοί πολίτες, που απλά επιθυμούν την εφαρμογή της μιας ή της άλλης πολιτικής, χωρίς να ζημιώνεται το κράτος τους.

Μετά από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οπότε και είναι η δεύτερη χρονική περίοδος, η δράση των εθνικών ομάδων πίεσης περιορίστηκε σε ένα πλαίσιο εξυπηρέτησης του αμερικανικού συμφέροντος που επέβαλε η ανάγκη σφυρηλάτησης της εθνικής ενότητας έναντι της Σοβιετικής απειλής. Αμέσως μετά τον πόλεμο, στην πλειονότητά τους, οι εθνοτικές ομάδες συμφωνούσαν με την εναντίωση των ΗΠΑ στην εξάπλωση της Σοβιετικής Ένωσης και δεν έφεραν σημαντικά εμπόδια στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Παρόλα αυτά ορισμένες ομάδες (με σημαντικότερο το Ισραηλινό/Εβραϊκό λόμπυ) ανακάλυψαν πως αυτό το κλίμα συναίνεσης για τις κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής τους έδινε σημαντικά περιθώρια δραστηριοποίησης και – ελλείψει ανταγωνιστών ή ουσιαστικής προσοχής – να μπορέσουν να επηρεάσουν την πολιτική της υπερδύναμης προς όφελός τους

Η τρίτη και τελική φάση εμφανίστηκε μετά από τον ψυχρό πόλεμο, με την άνοδο των εθνοτικών συγκρούσεων. Πέραν αυτού, η αυξανόμενη νομιμότητα της πολυπολιτισμικότητας στην εσωτερική αμερικανική ζωή έχει προσδώσει στις

κοινωνικές δυνάμεις περισσότερη αυτοδυναμία στις απόπειρες επιρροής της αμερικανική εξωτερική πολιτική, σε σχέση με την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Επίσης, σε αντίθεση με την ψυχροπολεμική περίοδο, έχει εκλείψει μια ισχυρή διακομματική αίσθηση του εθνικού συμφέροντος στην Ουάσιγκτον, με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια ελιγμών εντός του αμερικανικού πολιτικού συστήματος από πλευράς των εθνικών ομάδων πίεσης.⁵²

⁵² Tony Smith, *Foreign Attachments: The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy*, Harvard University Press, 2000 σελ. 50-51.

Ιστορική Αναδρομή της Εβραιοαμερικανικής Κοινότητας των Η.Π.Α

Συνεχίζοντας με την ιστορική αναδρομή της Εβραϊκής κοινότητας των Η.Π.Α, συνοπτικά, η παρουσία τους γίνεται ολοένα και πιο αισθητή στην Αμερική στο τέλος του 19ου αιώνα και τους διωγμούς που είχαν υποστεί οι Εβραίοι από τη Ρωσία και την Ανατολική Ευρώπη. Όμως, οι Εβραίοι είναι παρόντες στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από το δέκατο έβδομο αιώνα, τουλάχιστον, οπότε αποτελούσαν μια ισχνή αριθμητικά κοινότητα της οποίας τα μέλη κατάγονταν σχεδόν αποκλειστικά από τους Εβραίους Σεφαρδίμ μετανάστες και οι οποίοι κατοικούσαν πρωτίτερα στην ισπανική και πορτογαλική επικράτεια. Μέχρι περίπου το 1830, το Τσάρλεστον και η νότια Καρολίνα είχε περισσότερους Εβραίους από οπουδήποτε αλλού στη Βόρεια Αμερική. Εντούτοις, η εβραϊκή μετανάστευση πραγματοποιήθηκε σε εκτεταμένη κλίμακα, κατά τα μέσα του 19ου αιώνα, όταν πολλοί Ασκενάζι Εβραίοι οι οποίοι προέρχονταν από τη Γερμανία μετανάστευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες και ασχολήθηκαν κυρίως με εμπορικές δραστηριότητες και το τραπεζικό σύστημα. Συγκεκριμένα, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1880, η εβραϊκή κοινότητα των Η.Π.Α ανερχόταν περίπου σε 250.000 άτομα, κυρίως προερχόμενα από Ασκενάζι της Κεντρικής Ευρώπης εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν μορφωμένοι και απαγκιστρωμένοι από τον θρησκευτικό φανατισμό που χαρακτηρίζει επί το πλείστον τους Σεφαρδείμ ομοεθνείς τους.⁵³

Ως αποτέλεσμα των αντισημιτικών διωγμών στα μέρη της Ανατολικής Ευρώπης, η εβραϊκή μετανάστευση στις Ηνωμένες Πολιτείες αυξήθηκε εντυπωσιακά στα τέλη της δεκαετίας του 1880, με τους περισσότερους από τους νέους μετανάστες να ανήκουν σε Ασκενάζι. Αυτοί οι νέοι μετανάστες ήταν λαϊκής καταγωγής, πριν φτωχοί αγρότες που κατοικούσαν στα εδάφη της ρωσικής αυτοκρατορίας (συμπεριλαμβανομένων και των περιοχών υπό ρωσικό έλεγχο του διαμελισθέντος δουκάτου της Βαρσοβίας). Μεταξύ της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα και του

⁵³ Οι πληροφορίες για την Εβραϊκή κοινότητα στις ΗΠΑ βασίζονται κατά κύριο λόγο στην ηλεκτρονική διεύθυνση του American Israel Public Affairs Committee (AIPAC), και στη μελέτη των Dekmejian R. And A. Themelis. 1997. "Ethnic Lobbies in U.S. Foreign Policy". Panteion University of Social and Political Sciences: Occasional Research Paper, Number 13

1924 οπότε τέθηκε σε ισχύ ο μεταναστευτικός νομός όπου προέβλεπε ποσοτώσεις εθνικής προέλευσης, το σύνολο των Εβραίων που εγκατασταθήκαν στις Η.Π.Α έφτασε σχεδόν τα σύνολο των 2.000.000 ατόμων. Οι περισσότεροι από αυτούς εγκατασταθήκαν κυρίως στην πολιτεία της Νέας Υόρκης και ευρύτερα στις βορειοανατολικές πολιτείες των Η.Π.Α.⁵⁴

Στην αρχή του 20ού αιώνα, αυτοί οι πρόσφατα αφιχθέντες Εβραίοι αναπτύσσουν ένα δίκτυο οργανώσεων στο επίκεντρο των οποίων βρίσκονται οι συναγωγές και όλες αυτές οι ενώσεις του δικτύου τους που συγκροτούσαν ανά πόλη ή χωριό, τα λεγόμενα εβραϊκά *Landsmannschaften* (στα γερμανικά σημαίνει «εδαφικές ενώσεις»). Οι Εβραιοαμερικάνοι συγγραφείς της εποχής εκείνης υποστήριζαν την αφομοίωση και την ένταξη της κοινότητας τους στον ευρύτερο αμερικανικό πολιτισμό. Ο βαθμός ενσωμάτωσης τους αποδεικνύεται από το γεγονός ότι περίπου 500.000 Εβραιοαμερικάνοι προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στο αμερικανικό στρατό κατά την διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πόλεμου. Η διαδικασία αφομοίωσης τους εντάθηκε μετά την λήξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πόλεμου, καθώς μεγάλος αριθμός εβραϊκών οικογενειών ακολούθησαν την μεσοαστική φυγή προς τα προάστια. Έκτοτε το φαινόμενο της επιγαμίας αυξήθηκε και συνδυάστηκε με την τάση αποθρησκευοποίησης μίας μεγάλης μερίδας της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας τους. Πολλά μέλη της εβραϊκής κοινότητας ανησυχούν για το γεγονός ότι το υψηλό ποσοστό των γάμων με αλλοεθνείς και αλλοθρήσκους θα οδηγήσει στην ενδεχόμενη εξαφάνιση της κοινότητας τους. Συγχρόνως, νέα κέντρα εβραϊκών κοινοτήτων ανεδείχθησαν, γεγονός που καταμαρτυρείται από τον διπλασιασμό των ποσοστών εγγραφής σε εβραϊκά σχολεία από τα μέσα της δεκαετίας του '50, ενώ ο αριθμός ίδρυσης νέων συναγωγών εκτινάχθηκε από τα επίπεδα της τάξεως του 20% (1930) στο ποσοστό του 60% (1960).⁵⁵

Η εβραϊκή κοινότητα δεν αποτελεί μια ομογενοποιημένη εθνική διασπορά καθώς οι Εβραίοι της Αμερικής διακρίνονται στη βάση μια πληθώρας διαφοροποιήσεων σχετικά με τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις ή ακόμη και την γλωσσά που ομιλούν πέραν της αγγλικής. Συγκεκριμένα, η εβραϊκή θρησκευτική παράδοση στην Αμερική παρουσιάζει μια ιδιαίτερη ποικιλομορφία. Μεταξύ των 4.3

54 Hasia R Diner, *The Jews of the United States, 1654-2000*, University of California Press, 2004, passim.

εκατομμύριων Εβραίοαμερικάνων που περιγράφονται ως ιδιαίτερα συνδεδεμένων με τον ιουδαϊσμό, πάνω από 80% επισκέπτονται τακτικά κάποια συναγωγή. Η έρευνα διαπίστωσε ότι από αυτούς τους θρησκευόμενους Εβραίους που ανήκουν σε μια συναγωγή, το 38% είναι μέλη των ρεφορμιστικών συναγωγών, το 33% ανήκει στο συντηρητικό Ιουδαϊσμό (*Masorti Judaism*), το 22% αποτελούν τους λεγομένους ορθόδοξους Εβραίους, και υπόλοιπο 7% ασπάζεται κάποιον άλλο τύπο Ιουδαϊσμού. Τα τελευταία χρόνια, έχει υπάρξει μια αξιοπρόσεκτη τάση πολλών θρήσκων Εβραίοαμερικάνων, αποκαλούμενη *teshuvah baalei* («οι επιστρέφοντες»), οι οποίοι επιστρέφουν στην εβραϊκή θρησκευτική παράδοση.⁵⁶

Αν και σχεδόν όλοι οι αμερικανικοί Εβραίοι είναι σήμερα γνωστές της αγγλικής γλώσσας, ποικίλες άλλες γλώσσες μιλιούνται ακόμα εντός μερικών αμερικανικών εβραϊκών κοινοτήτων. Η γλωσσική ποικιλομορφία της εβραϊκής κοινότητας αποδίδεται στη διαφορετική προέλευση των μελών της κοινότητας αυτής από διάφορα γεωγραφικούς σταθμούς της διχίλιετούς 'εξορίας' τους. Έτσι, λοιπόν, μερικοί από τους Εβραίους που έχουν εγκατασταθεί στο Μαϊάμι και το Λος Άντζελες και οι οποίοι προέρχονται από χώρα της Λατινικής Αμερικής, ομιλούν την ισπανική γλώσσα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικής διαφοροποίησης αποτελεί η περίπτωση των γίντις τα οποία ομιλούνται κυρίως από τους Hasidic Εβραίους της Αμερικής (μέρος των Ασκενάζι Εβραίων) και από την πλειοψηφία των υπολοίπων Ασκενάζι Εβραίων με καταγωγή από την κεντρική Ευρώπη.⁵⁷

Η Εβραϊκή κοινότητα στις ΗΠΑ συνέχισε να αναπτύσσεται δίνοντας ιδιαίτερη σημασία τη μόρφωση και στοιχεία δείχνουν ότι την δεκαετία του 1980 και ο 1990 το 85% των Αμερικανο-Εβραίων ασχολούνταν με προσοδοφόρα επαγγέλματα, ενώ διέπρεπαν και στους ακαδημαϊκούς και πολιτιστικούς τομείς. Για αυτή τη συνοχή που παρατηρείται μέσα στην Εβραϊκή κοινότητα συνέβαλλαν κατά κύριο λόγο το Ολοκαύτωμα, οι ψυχολογικές επιπτώσεις του και η δημιουργία και διατήρηση ενός Εβραϊκού κράτους. Σύντομα οι Εβραίοι απέκτησαν ιδιαίτερη ισχύ στις ΗΠΑ αφενός συμμετέχοντας σε υψηλά ποσοστά στις εκλογές και κάνοντας σημαντικές συνεισφορές σε κόμματα και υποψηφίους και αφετέρου συμμετέχοντας απευθείας στις πολιτικές δομές είτε ως εκλεγμένοι αντιπρόσωποι είτε διορισμένοι. Σε κάθε περίπτωση, συστηματικά διεκδικούσαν τους πολιτικούς σκοπούς της κοινότητας.

⁵⁶ Raphael Marc Lee, *Judaism in America*, Columbia University Press, 2003. σελ. 234

⁵⁷ Stephen J. Whitfield, *In Search of American Jewish Culture*, University Press of New England, 1999

Οι Κύριοι Δρώντες του (Φίλο)-Ισραηλινού Λόμπυ των Η.Π.Α και οι Καθοριστικοί Παράγοντες Επιτυχίας του

Από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η οποιαδήποτε ανάλυση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτική που σχετίζεται με τα ζητήματα της Μέσης Ανατολής είναι αδύνατο να μην λάβει υπόψη το ρολό που διαδραματίζει η Εβραιοαμερικανική Κοινότητα. Ειδικότερα, οι αναλυτές των ζητημάτων αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής επισημαίνουν πως η αποκρυστάλλωση του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος δεν υπαγορεύεται από κάποιους στατικούς προσδιοριζόμενους παράγοντες που αφορούν μοναχά τα μακροσκοπικά συμφέροντα της υπερδύναμης στο διεθνές σύστημα, αλλά κατεξοχήν η περίπτωση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για την Μέση Ανατολή αναδεικνύει τον κομβικό ρόλο των εσωτερικών διεργασιών του αμερικανικού πολιτικού συστήματος και των γραφειοκρατικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτή η πρακτική αποτυπώνεται στην δράση των εθνικών ομάδων πίεσης και ειδικότερα των μηχανισμών λόμπυ που έχουν στη διάθεση τους οι εθνικές διασπορέας για να ασκούν πίεση προς τους νομοθέτες και την εκτελεστική εξουσία των Η.Π.Α. Το πρότυπο μοντέλο λειτουργίας εθνικού λόμπυ στις Η.Π.Α είναι το ισραηλινό λόμπυ, καθώς κανένα άλλο δεν έχει επιδείξει αντίστοιχη συνοχή, επιμονή και αποτελεσματικότητα ως προς την δράση του.⁵⁸

Οι αγγλικοί όροι lobby και lobbying αποδίδουν τον τρόπο οργανωμένης άσκησης επιρροής των συγκεκριμένων ομάδων πίεσης προς τα κέντρα λήψης αποφάσεων και αυτό γίνεται πιο κατανοητό, όταν αναζητήσουμε το αφετηριακό ιστορικό πλαίσιο χρήσης αυτών των ορών. Αν και η ακριβής προέλευση του όρου lobby είναι ανακριβής, είναι ευρέως διαδεδομένο στην σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία πως η χρήση αυτού του όρου χρονολογείται τουλάχιστον από το 1840 στην Αγγλία. Σύμφωνα με αυτήν την θεώρηση, εκείνη τη χρονική περίοδο, ο όρος lobby χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά με πολιτικό περιεχόμενο για να περιγράψει ομάδες ατόμων που διαμαρτύρονταν έξω από το Αγγλικό Κοινοβούλιο και οι οποίοι συναντούσαν τα μέλη του Κοινοβουλίου στα δωμάτια υποδοχής έξω από τις αίθουσες

⁵⁸ Michael Lind, *The Israel lobby*, Prospect Magazine, United Kingdom, Issue 73, April 2002

συνεδρίασης, επιχειρώντας να τους πείσουν πως οι σχετικές απαιτήσεις τους ήταν δίκαιες και λογικές. Η αμερικανική εκδοχή προέλευσης του ορού αυτού συσχετίζεται με την δράση του William Hull, ο οποίος μισθώθηκε, το 1792 από τους παλαιμάχους της πολιτείας Βιρτζίνια του ηπειρωτικού στρατού για να πείσει το Κογκρέσο ώστε να τους παραχωρείτο πρόσθετη αποζημίωση για την προσφορά τους προς την πατρίδα κατά την περίοδο της Αμερικανικής Επανάστασης.⁵⁹

Οι δραστηριότητες lobbying διακρίνονται στις θεσμοθετημένες (statutory lobbying activities) και τις μη θεσμοθετημένες δραστηριότητες (non-statutory lobbying activities). Οι θεσμοθετημένες δραστηριότητες lobbying εντάσσονται σε ένα νομοθετικό πλαίσιο δράσης, η παραβίαση του οποίου συνιστά τέλεση ποινικά κολάσιμων πράξεων. Οι μη θεσμοθετημένες δραστηριότητες δεν υπόκεινται σε κάποια νομοθετική ρύθμιση. Επίσης, οι λομπίστες, τα άτομα που ασχολούνται με την διαδικασία lobbying, διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) οι πολίτες λομπίστες και β) οι επαγγελματίες λομπίστες. Οι πολίτες citizen lobbyists προσπαθούν να συσπειρώσουν και άλλους ομοϊδεάτες τους γύρω από το πυρήνα μιας οργάνωσης με πολιτική δύναμη, έχοντας ως στόχο τους την εκπλήρωση των αιτημάτων τους σχετικά με μια πολιτική προτίμησης τους. Η δύναμη τους βασίζεται κυρίως στον αριθμό των ψηφοφόρων και τις οικονομικές δυνατότητες τους που μπορούν να κινητοποιήσουν για την επιτυχία των στόχων τους. Αντίθετα, οι professional lobbyists προσλαμβάνονται από έναν πελάτη ή ομάδα συμφερόντων που δεν διαθέτουν τη δυνατότητα κινητοποίησης ψηφοφόρων για να επιτύχουν τους στόχους τους. Η δύναμη τους έγκειται στις γνωριμίες και επαγγελματικές επαφές που αυτοί έχουν με εκλεγμένους αξιωματούχους και νομοθέτες.⁶⁰

Όσον αφορά την αντιγνωμία πολλών μελετητών για τον προσδιορισμό του λόμπυ ως ισραηλινού ή εβραϊκού, είναι προτιμότερη η χρήση του ορού 'ισραηλινό λόμπυ' καθώς αποδίδει το ευρύτερο πλέγμα συμμαχιών και εκτός της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας που υποστηρίζει τα συμφέροντα του Ισραήλ και της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας υπό το πρίσμα του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος. Πέραν αυτού η χρήση του ορού εβραϊκό ή σιωνιστικό λόμπυ είχε αποκτήσει ένα αρνητικό χαρακτήρα καθώς χρησιμοποιείται κυρίως από μερίδα αναλυτών με αντισιωνιστική αν όχι και αντισημιτική προδιάθεση.

⁵⁹ http://www.senate.gov/legislative/common/briefing/Byrd_History_Lobbying.htm

⁶⁰ Nicholas Karambelas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, Pacis journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000

Έτσι, λοιπόν, (φιλο)-ισραηλινό λόμπυ ορίζεται η οργανωμένη πολιτική δράση Εβραιοαμερικάνων και μη, των οποίων ο στόχος είναι η διατήρηση και περαιτέρω προώθηση μιας φιλοισραηλινής αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Στις δραστηριότητες του λόμπυ δεν περιλαμβάνεται η άμεση ενίσχυση του Ισραήλ από την βάση της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας καθώς δεν συνιστά προϊόν πολιτικής διεργασίας εντός των μηχανισμών του αμερικανικού πολιτικού συστήματος.⁶¹ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι δυο κυριότερες οργανώσεις που συνιστούν τον πυρήνα του ισραηλινού λόμπυ είναι η Αμερικανοισραηλινή Επιτροπή Δημοσιών Υποθέσεων η αλλιώς American Israel Public Affairs Committee (στο έξης AIPAC) και το Συμβούλιο των Προέδρων των Κυριότερων Εβραϊκών Οργανώσεων (Conference of Presidents of Major Jewish Organizations).⁶²

Η AIPAC αποτελεί την οργάνωση που πληροί όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για να λειτουργεί υπό το καθεστώς των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που συνεπάγεται το ρυθμιστικό πλαίσιο δράσης των λόμπυ και για αυτό το λόγο η AIPAC είναι η μοναδική επισήμως καταχωρημένη Εβραιοαμερικανική οργάνωση στη Σύγκλητο και στην Βουλή των Αντιπροσώπων.⁶³ Η AIPAC λειτουργεί υπό αυτό το νομικό καθεστώς από της ιδρύσεως της το 1954 οπότε ονομαζόταν Αμερικανική Σιωνιστική Επιτροπή Δημοσιών Υποθέσεων και το 1959 μετονομάστηκε σε Αμερικανοισραηλινή Επιτροπή Δημοσιών Υποθέσεων. Βεβαία, η δράση του πρώτου πυρήνα της χρονολογείται από το 1951 υπό το νομικό καθεστώς foreign agent που είχε λάβει το Αμερικανικό Σιωνιστικό Συμβούλιο.⁶⁴

Η AIPAC χαρακτηρίζεται ως μια οργάνωση υψηλού βαθμού θεσμοποίησης με έντονο συγκεντρωτικό χαρακτήρα. Η κορυφή της ηγεσίας της αποτελείται από είκοσι άτομα τα οποία εκλέγονται ανά διετία από μια εκτελεστική επιτροπή εκατό πενήντα εκπροσώπων οι οποίοι προέρχονται από ένα σύνολο σαράντα εβραϊκών οργανώσεων, οργανωμένες είτε σε τοπικό είτε σε πολιτειακό είτε ομοσπονδιακό επίπεδο. Η AIPAC διοικείται από ένα πανίσχυρο Εκτελεστικό Διευθυντή του οποίου οι ενέργειες υπόκεινται στον έλεγχο της Εκτελεστικής Επιτροπής της AIPAC αλλά και στον

⁶¹ Camille Mansour, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press 1990, σελ.237-238.

⁶² Hrair Dekmejian & Angelos Themelis, *Ethnic Lobbies in US Foreign Policy*, Research Paper 13 of Institute of International Relations, Panteion University, Athens, October 1997 σελ. 11-12.

⁶³ Βλέπε για λεπτομέρειες νομικού πλαισίου λόμπυ στο σχετικό κεφάλαιο παρούσας εργασίας *Οι Ομάδες Πίεσης και τα Πλαίσια Δράσης του και το Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ.9-10.

⁶⁴ Camille Mansour, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press, 1990, σελ.239.

άγρυπνο βλέμμα της ελίτ των Εβραίοαμερικάνων. Μέχρι την δεκαετία του 1980, η συγκεκριμένη οργάνωση ακολουθούσε ένα συμπληρωματικό ρολό προς εκείνο του Συνεδρίου των Προέδρων. Συγκεκριμένα, μέχρι τότε οι ενέργειες της AIPAC επικεντρώνονταν στα νομοθετικά σώματα, ενώ το Συμβούλιο των Προέδρων είχε την κυρίως επαφή με την εκάστοτε αμερικανική κυβέρνηση. Παρόλα αυτά, τις δυο τελευταίες δεκαετίες, το AIPAC έχει αναλάβει την πρωτοκαθεδρία σε όλες τις δραστηριότητες του Ισραηλινού Λόμπυ είτε αυτό αφορά την άσκηση πιέσεων προς την νομοθετική είτε την εκτελεστική εξουσία, από το επίπεδο της απλής καταγραφής των ομιλιών των Γερουσιαστών μέχρι την υψηλή συνεργεία με τους ανώτατους αξιωματούχους της αμερικανική κυβέρνησης.⁶⁵

Το Συμβούλιο των Προέδρων των Κυριότερων Εβραϊκών Οργανώσεων (γνωστή επίσης ως το Κλαμπ ή το Συμβούλιο των Προέδρων) ιδρύθηκε το 1954 από τον Nahmud Goldman, αποσκοπώντας στη δημιουργία ενός φόρουμ όπου θα εκφράζονται οι αντιθέσεις των διαφόρων μερών της εβραϊκής κοινότητας των Η.Π.Α και θα επιτυγχάνεται consensus στα ζητήματα ενδιαφέροντος τους, ιδίως όσον αφορά στα θέματα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για την Μέση Ανατολή. Η θεσμική διάρθρωση αυτής της οργάνωσης είναι πολύ λιγότερο συγκεντρωτική από εκείνη της AIPAC και για αυτό το λόγο έχασε την πρωτοκαθεδρία στις επαφές της με την εκτελεστική εξουσία, καθώς η συνεκτική διάρθρωση της AIPAC επέφερε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα δράσης των ενεργειών της. Το Συμβούλιο των Προέδρων εκλεγεί έναν προεδρεύοντα μεταξύ των μελών της σε διετή βάση ο οποίος έρχεται απευθείας σε επαφή με τους ανώτατους αξιωματούχους της εκτελεστικής εξουσίας, ακόμη και με τον ίδιο τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. Πέραν των διασυνδέσεων της οργάνωσης αυτής με εσωτερικούς παράγοντες του αμερικανικού συστήματος, το Συμβούλιο των Προέδρων διατηρεί στενούς δεσμούς με την εκάστοτε ισραηλινή κυβέρνηση και μάλιστα αρκετές φορές όπου έχουν εμφανιστεί αντινομίες ανάμεσα σε Η.Π.Α και Ισραήλ, η οργάνωση αυτή έχει λειτουργήσει διαμεσολαβητικά μεταξύ της αμερικανικής και ισραηλινής κυβέρνησης.⁶⁶

Πέραν των δυο αυτών βασικών οργανώσεων, το Ισραηλινό Λόμπυ περιλαμβάνει μια πλειάδα άλλων οργανώσεων όπως το American Jewish Committee, το American Jewish, η B' nai B' rith International, το National Council of Jewish

⁶⁵ Hrair Dekmejian & Angelos Themelis, *Ethnic Lobbies in US Foreign Policy*, Research Paper 13 of Institute of International Relations, Panteion University, Athens, October 1997 σελ. 13

⁶⁶ Camille Mansour, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press, 1990, σελ.238-239

Women και η Zionist Organization of America. Σε αυτές τις εβραϊκές οργανώσεις προστίθεται ένα ευρύτερο φιλοισραηλινό δίκτυο υποστήριξης εκτός της εβραιοαμερικανικής κοινότητας όπως η περίπτωση των Χριστιανοσιωνιστικών ομολογιών του Προτεσταντισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι γνωστοί για την φιλοισραηλινή δράση τους Χριστιανοί Ευαγγελιστές όπως οι Γκάρι Μπάουερ, Ραλφ Ριντ και Πατ Ρόμπερτσον, όπως επίσης και οι Ντικ Άρμεϋ και Τομ Ντιλέι, αλλά και πρόην ηγέτες της πλειοψηφίας στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Όλοι αυτοί πιστεύουν ότι η αναγέννηση του Ισραήλ είναι η εκπλήρωση της βιβλικής προφητείας και υποστηρίζουν την επεκτατική του στρατηγική καθώς εάν πράξουν διαφορετικά θα σήμαινε ότι θα παραγνωρίζουν το θέλημα του Θεού και αντιστρατεύονται στο σχέδιο του για την Έλευση του Αντίχριστου και την κατατρόπωση αυτού κατά την Δευτέρα Παρουσία. Η αφρόκρεμα των νεοσυντηρητικών όπως οι Τζον Μπόλτον, Ρόμπερτ Μπάρτλεϋ, πρόην συντάκτης της Wall Street Journal, ο Γουίλιαμ Μπένετ, πρόην υπουργός παιδείας, η Τζιν Κιρκπάτρικ, πρόην αντιπρόσωπος των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, και ο επιφανής σχολιαστής Τζόρτζ Γουίλ είναι επίσης σταθεροί υποστηρικτές μιας συντηρητικής σιωνιστικής δεξιάς εντός των Ρεπουμπλικάνων.⁶⁷

Επίσης, ο βαθμός επιρροής του λόμπυ στηρίζεται στην δημιουργία ή την έμμεση υποστήριξη ερευνητικών ινστιτούτων ή ακαδημαϊκών προγραμμάτων τα οποία συμβάλλουν διττά τόσο στην απαλοιφή των κακώς κειμένων της Ισραηλινής πολιτικής καθώς και στην περαιτέρω εμπέδωση - από το λαό και τους ασκούντες την αμερικανική διακυβέρνηση - της αναγκαίας συμπόρευσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής με τις στρατηγικές προτεραιότητες του Ισραήλ. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργούν οι ακόλουθες φιλοισραηλινές δεξαμενές σκέψης: Ινστιτούτο της Ουάσιγκτον για την Πολιτική στην Εγγύς Ανατολή,⁶⁸ το Ινστιτούτο Αμερικανικών Επιχειρήσεων, το Εβραϊκό Ινστιτούτο για Ζητήματα Εθνικής Ασφαλείας, το Ίδρυμα Brookings, το Ίδρυμα Heritage, το Ινστιτούτο Ανάλυσης Εξωτερικής Πολιτικής, το Ινστιτούτο Hudson και το Κέντρο για την Πολιτική Ασφαλείας.⁶⁹

⁶⁷ Michael Lind, *The Israel lobby*, Prospect Magazine, United Kingdom, Issue 73, April 2002

⁶⁸ Το Ινστιτούτο της Ουάσιγκτον για την Πολιτική στην Εγγύς Ανατολή ιδρύθηκε από τον Μάρτιν Ίντυκ, πρόην βοηθός διευθυντής έρευνας στο AIPAC

⁶⁹ John Mearsheimer and Stephen Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, London Review of Books, Volume 28 Number 6, March 2006

Το Ισραηλινό λόμπυ δεν ταυτίζεται με τις ούτως ή άλλως πολυποίκιλες θέσεις της εβραιοαμερικανικής κοινότητα καθώς η τελευταία παρουσιάζει αρκετές διαφοροποιήσεις σχετικά με το συμφέρον του Ισραήλ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίθεση πολλών εβραιοαμερικανών προς την κρατική πολιτική των εποικισμών ή της αδιάλλακτης στάσης του Ισραήλ στο Παλαιστινιακό. Ακόμη, όμως, και η ελίτ της εβραιοαμερικανικής κοινότητας που απαρτίζει το ισραηλινό λόμπυ δεν συνιστά μια ομογενοποιημένη ομάδα πίεσης ακόμη και στα θέματα των ισραηλινών πολιτικών. Εντούτοις, το Ισραηλινό Λόμπυ παρουσιάζει συναίνεση όσον αφορά τις αμερικανικές πολιτικές έναντι του Ισραήλ παρά την διχογνωμία για τις ισραηλινές πολιτικές.⁷⁰ Παρά τις όποιες διαφορές τους, όμως, τα περισσότερα μέρη του φιλοισραηλινού συνασπισμού υποστηρίζουν δύο βασικούς στόχους. Ο πρώτος στόχος αφορά την συνέχιση της ογκώδους οικονομικής βοήθειας που οι ΗΠΑ που παρέχουν στο Ισραήλ και ο δεύτερος τους στόχος είναι η αμέριστη αμερικανική διπλωματική υποστήριξη του Ισραήλ στο Ο.Η.Ε και στα υπόλοιπα διεθνή fora.⁷¹

Η επιρροή του Ισραηλινού Λόμπυ στην αμερικανική εξωτερική πολιτική βασίζεται τόσο στην αποτελεσματικότητα δράσης του στο εσωτερικό του πολιτικού συστήματος των Η.Π.Α όσο και στην ικανότητα του να ταυτίζει ή τουλάχιστον να παρουσιάζει με επιτυχή τρόπο ως ταυτόσημα τα ισραηλινά με τα αμερικανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή. Σε αυτό το κεφαλαίο, θα εξετάσουμε τον τρόπο δράσης του ισραηλινό λόμπυ στο εσωτερικό των Η.Π.Α καθώς και τα πρόδηλα αποτελέσματα επιτυχίας του που το έχουν καταστήσει ως το πρότυπο μοντέλο λόμπυ και για τις υπόλοιπες εθνικές ομάδες πίεσης των Η.Π.Α.

Έτσι, λοιπόν, το Ισραηλινό Λόμπυ ακολουθεί δυο ευρύτερες στρατηγικές. Η πρώτη στρατηγική συνιστάται στην άσκηση σημαντικής επιρροής στα κέντρα λήψης αποφάσεων των Η.Π.Α., τόσο προς την εκτελεστική όσο και προς της νομοθετική εξουσία. Όποιες κι αν είναι οι απόψεις ενός νομοθέτη ή πολιτικού, το Λόμπυ προσπαθεί να αναδείξει πως η ενδεχομένη υποστήριξη τους προς το Ισραήλ θα τους απέφερε σημαντικά πλεονέκτημα τόσο σε επίπεδο ψηφοθηρικό όσο και σε επίπεδο χρηματοδοτικών εισφορών κατά την προεκλογική περίοδο. Σε διαφορετική περίπτωση εναντίωσης η απλής διαφοροποίησης κάποιου νομοθέτη ή πολιτικού προς τις επιταγές του ισραηλινού συμφέροντος, το λόμπυ δεν διαστίζει να καταδεικνύει τα

⁷⁰ Hrair Dekmejian & Angelos Themelis, *Ethnic Lobbies in US Foreign Policy*, Research Paper 13 of Institute of International Relations, Panteion University, Athens, October 1997 σελ. 15.

⁷¹ Michael Lind, *The Israel lobby*, Prospect Magazine, United Kingdom, Issue 73, April 2002.

αποτελέσματα συντριβής εκείνων που αντιπολιτευτήκαν ή απλά αδιαφορήσαν προς τις προτροπές-υποδείξεις της εβραιοαμερικανικής κοινότητας.⁷² Αυτή η στρατηγική του Λόμπυ οικοδομήθηκε στη βάση ενός συνόλου πρακτικών υπό την υψηλή εποπτεία των διαφορών εβραϊκών οργανώσεων. Ο ακρογωνιαίος λίθος της αποτελεσματικότητας του Λόμπυ είναι η επιρροή του στο Κογκρέσο, όπου το Ισραήλ τίθεται ουσιαστικά υπεράνω οποιασδήποτε κριτικής. Μια άλλη πηγή της δύναμης του Λόμπυ είναι η υποστήριξη του Ισραήλ από το διοικητικό προσωπικό του Κογκρέσου. Το ίδιο το AIPAC αποτελεί τον πυρήνα της επιρροής του Λόμπυ στο Κογκρέσο. Μια από τις πολλές δραστηριότητες των μελών του AIPAC αφορά την καταγραφή των τοποθετήσεων των μελών του Κογκρέσου, ιδίως στις επιτροπές εκείνες που άπτονται ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής. Αυτό το σύστημα της εκ του σύνεγγυς παρακολούθησης της νομοθετικής δραστηριότητας, αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για τον εντοπισμό των καταλλήλων συμμάχων στην διαδικασία εξύφανσης πολυπλεύρων συμμαχιών εντός των τειχών.⁷³

Γενικότερα, η επιτυχία του λόμπυ έγκειται περισσότερο στη δυνατότητά του να ανταμείβει τους νομοθέτες και τους υποψηφίους για το Κογκρέσο που υποστηρίζουν τις απόψεις του και να τιμωρεί εκείνους που το αμφισβητούν, διοχετεύοντας χρήματα για τις εκλογές στους αντιπάλους των υποψηφίων που δεν ακολουθούν φιλοισραηλινή πολιτική. Το ίδιο το AIPAC, ως επίσημη οργάνωση λόμπυ υπό το νομικό καθεώς των PAC, δεν έχει την δυνατότητα να συγκεντρώνει μεγάλα ποσά υποστηρικτικά για την εκλογική καμπανιά κάποιου συγκεκριμένου υποψηφίου⁷⁴. Αντί αυτού, το AIPAC όπως και οι υπόλοιπες εβραϊκές ή οι φιλοισραηλινές οργανώσεις έχουν προβεί στην ίδρυση ενός τεραστίου πλέγματος οργανώσεων τύπου PAC και όχι μόνο που αγκαλιάζουν ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα και αποτελούν μοχλοί πίεσης και πόλοι χρηματοδότησης των εκάστοτε φιλοισραηλινών υποψηφίων.

Η αξία που αποδίδεται στο χρήμα ως μέσο επιρροής του ισραηλινού λόμπυ, δεν μειώνει την σημασία της ψήφου της εβραιοαμερικανικής κοινότητας, παρά το γεγονός πως οι Εβραιοαμερικάνοι αριθμούν μοναχά το 3% του αμερικανικού

⁷² Τσων Μηρσάμερ και Στήβεν Ουώλτ, *Το Ισραηλινο Λόμπυ και η Εξωτερική Πολιτική των Η.Π.Α.*, επιμέλεια Χρήστου Χαλαζία, *Το Ισραηλινο Λόμπυ στις Η.Π.Α.*, εκδόσεις Αντίλογος, Αθήνα, 2006, σελ. 40-41.

⁷³ Camille Mansour, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press, 1997, σελ. 240-241

⁷⁴ Το ανώτερο ποσό που μπορεί να χορηγηθεί από ένα PAC προς ένα συγκεκριμένο υποψήφιο ανέρχεται το πολύ στα 5000\$.

πληθυσμού.⁷⁵ Η αξία της εβραϊκής ψήφου επεξηγείται εάν λάβει κάποιος υπόψη πως ο Εβραίοαμερικάνικος πληθυσμός δεν είναι ισομερώς κατανομημένος σε όλη την αμερικανική επικράτεια. Αντιθέτως, η πληθυσμιακή τους κατανομή παρουσιάζει ιδιαίτερη συγκέντρωση, μάλιστα, σε συγκεκριμένες πολιτείες οι οποίες έχουν υψηλό αριθμό εκλεκτόρων και η εβραϊκή κοινότητα καθίσταται ρυθμιστικός παράγων της εκλογικής αναμέτρησης μεταξύ των δυο μεγάλων κομμάτων. Επίσης, η εβραίοαμερικανική κοινότητα χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της έντονης συμμετοχής στα κοινά κάτι το οποίο καταμαρτυρείται από το γεγονός ότι το ποσοστό εγγραφής των μελών της στους εκλογικούς καταλόγους ανέρχεται στο 90%.⁷⁶

Η δεύτερη στρατηγική του Ισραηλινού Λόμπυ περιλαμβάνει τον έλεγχο του δημόσιου διάλογου σχετικά με τα ζητήματα που άπτονται των συμφερόντων του Ισραήλ και ειδικότερα των αμερικανοισραηλινών σχέσεων. Το ισραηλινό λόμπυ διαθέτει συμμάχους-προπαγανδιστές των θέσεων του τόσο στο δημοσιογραφικό όσο και στον ακαδημαϊκό χώρο τους οποίους αξιοποιεί για την υποστήριξη του μύθου του στρατηγικού πλεονεκτήματος. Η έννοια του 'στρατηγικού πλεονεκτήματος' συνεπάγεται πως το κράτος του Ισραήλ συνιστά ένα προκεχωρημένο φυλάκιο στην υπηρεσία των δυτικών συμφερόντων μέσα σε έναν τόσο εχθρικό και ασταθές περιβάλλον της Μέσης Ανατολής, μιας περιοχής που έχει ιδιαίτερη αξία για την αμερικανική εξωτερική πολιτική τόσο από πλευράς γεωοικονομικών όσο και γεωστρατηγικών συμφερόντων.⁷⁷

Το λόμπυ αποσκοπεί την κηλίδωση των αντιπάλων του, επιρρίπτοντας τους το εξοντωτικό χαρακτηρισμό του αντισιωνιστή ή του αντισημίτη ακόμη και εναντίον διακεκριμένων ακαδημαϊκών όπως του Mearsheimer και Walt. Γενικότερα, το λόμπυ συμπεριφέρεται κατά τρόπο επιθετικό ακόμη και σε ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών που αφορούν την Μέση Ανατολή και υπάγονται σε διακεκριμένα αμερικανικά πανεπιστήμια όπως στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια και στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Ο λόγος αυτής της στάσης του οφείλεται στο γεγονός ότι τα συγκεκριμένα πανεπιστήμια δεν αποδέχονται να επιδείξουν μια μονομέρεια υπέρ της ισραηλινής οπτικής των πραγμάτων για τη Μέση Ανατολή. Πέραν αυτής της

⁷⁵ Nimrod Novik, *The United States and Israel: Domestic Determinants of a Changing U.S. Commitment*, Westview Press, Tel Aviv, 1996

⁷⁶ Camille Mansour, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press, 1990, σελ.248-250

⁷⁷ Τσων Μηρσάμερ και Στήβεν Ουόλτ, *Το Ισραηλινό Λόμπυ και η Εξωτερική Πολιτική των Η.Π.Α.*, επιμέλεια Χρήστου Χαλαζία, *Το Ισραηλινό Λόμπυ στις Η.Π.Α.*, εκδόσεις Αντίλογος, Αθήνα, 2006, σελ. 21-26

τακτικής, το λόμπυ προβαίνει σε συστηματική προσπάθεια εμποτισμού τόσο της κοινής γνώμης όσο και των κυβερνώντων με το ισχυρισμό πως τα αμερικανικά συμφέροντα εξασφαλίζονται με την προάσπιση των ισραηλινών κρατικών συμφερόντων, όμως, γεγονός που προϋποθέτει την παροχή αμέριστης προϋποθέτει ηθικής και υλικής υποστήριξης των Η.Π.Α προς το Ισραήλ⁷⁸

⁷⁸ Βλ. Τσων Μηρσάμερ και Στήβεν Ουόλτ, *Το Ισραηλινό Λόμπυ και η Εξωτερική Πολιτική των Η.Π.Α*, επιμέλεια Χρήστου Χαλαζία, *Το Ισραηλινο Λόμπυ στις Η.Π.Α* οπ.π, σελ. 45-55

Η Τουρκοαμερικανική Κοινότητα και οι Κύριοι Δρώντες του Τουρκικού Λόμπυ των Η.Π.Α

Η μετανάστευση ενός μικρού αριθμού Τούρκων Μουσουλμάνων προς τις Η.Π.Α χρονολογείται σύμφωνα με επίσημα αρχεία του αμερικανικού κράτους από το πρώτο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα αλλά το πρώτο σημαντικό ρεύμα τούρκικης μετανάστευσης προς την Αμερική εντοπίζεται χρονικά στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα (1905-1910) και οροθετείται προς τα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα της Νέας Υόρκης, του Σικάγο, του Ντιτρόιτ και του Σαν Φραντσίσκο. Ο προσδιορισμός του ακριβούς αριθμού μεταναστών Τούρκων Μουσουλμάνων προς τις Η.Π.Α καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολος καθώς η συντριπτική πλειοψηφία μεταναστών που προέρχονται από την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι της πτώσεως της, ήταν Οθωμανοί πολίτες μη τουρκικής καταγωγής όπως Έλληνες, Εβραίοι, Ασσύριοι, Άραβες, Σλάβοι και Αρμένιοι βάσει των καταγεγραμμένων ονομάτων που έφεραν στα οθωμανικά διαβατήρια τους και προσκόμισαν στις τότε αμερικανικές αρχές.⁷⁹

Παρόλα αυτά, για το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, ο αριθμός των Τούρκων Μουσουλμάνων μεταναστών υπολογίζεται κατά τον ελάχιστο αριθμό σε 15.000 άτομα και κατά τον μέγιστο αριθμό σε 65.000 άτομα, χωρίς να περιλαμβάνονται στα στοιχεία αυτά και η παράνομη μετανάστευση που προερχόταν κατά κόρον από την διαχρονικά υπανάπτυκτη περιοχή της σημερινής Νοτιοανατολικής Τουρκίας. Οι αναφορές για την κοινωνικοοικονομική προέλευση των μεταναστών αυτών, της παραπάνω περιόδου, παραπέμπουν κυρίως σε άρρενα πληθυσμό χαμηλών οικονομικών και μορφωτικών στρωμάτων, προερχομένων από τις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές της Οθωμανικής επικρατείας, διακρινόμενοι αρνητικά για την ιδιαίτερη δυσκολία προσαρμογής τους στο πρότυπο ζωής των μεγάλων αστικών κέντρων των Η.Π.Α όπου εγκαταστάθηκαν χάριν πιθανότερης εύρεσης εργασίας, κυρίως λόγω της διαφορετικής γλωσσικής και θρησκευτικής τους ταυτότητας.⁸⁰

Όσον αφορά στο δεύτερο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα όπου αποτελεί και την δεύτερη περίοδο τουρκικής μετανάστευσης προς Η.Π.Α, η ροή της τουρκικής μετανάστευσης ανεκόπη από το 1924, έτος που νομοθετήθηκαν οι πρώτοι αυστηροί

⁷⁹ David M. Reimers, *Other Immigrants: The Global Origin of the American People*, New York University Press, New York 2005, σελ. 215.

⁸⁰ Richard Turner, *Islam in the African-American Experience*, Indiana University Press, Bloomington 2003, σελ. 120.

περιορισμοί για μετανάστευση, και εν συνεχεία μέχρι και το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου παρέμεινε σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα για μια ποικιλία λόγων, όπως η κήρυξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου, η εθελουσία επιστροφή πολλών Τούρκων της Διασποράς μετά την θεμελίωση του κεμαλικού καθεστώτος της Τουρκικής Δημοκρατίας, καθώς και η ίδια οικονομική ύφεση της περιόδου του Μεσοπόλεμου που έκανε λιγότερο θελκτική την μετανάστευση προς μία Αμερική η οποία είχε να ξεπεράσει το σοκ από το οικονομικό κραχ του 1929.⁸¹

Η τρίτη περίοδος της τουρκικής μετανάστευσης προς τις Η.Π.Α, εκκινεί από την δεκαετία του 1950 όπου εμφανίζεται ανάκαμψη στην μεταναστευτική ροή και ολοκληρώνεται στις αρχές του 1980 με την χρονική μεσολάβηση τις δυο δεκαετιών των οποίων τα διαχρονικά και διαφοροποιητικά στοιχεία σε σύγκριση με δυο προγενέστερες περιόδους είναι οι αλλαγές σε ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτού του νέου τουρκικού μεταναστευτικού ρεύματος, όπως η προσέλευση πολλών νέων Τούρκων επιστημόνων, τεχνικών και έμπειρων επαγγελματιών σε αναπτυξιακούς τομείς, όπως η κλωστοϋφαντουργία και η μεταλλευτική.⁸² Σε εκείνη την περίοδο, βάσει και των παραπάνω δεδομένων αλλά και περαιτέρω οργανωτικών και πολιτικών ζυμώσεων που θα αναλυθούν στη συνέχεια, παρατηρείται η μετάβαση της τουρκοαμερικανικής διασποράς από το στάδιο της προλετάριας διασποράς σε εκείνο της κινητοποιημένης διασποράς,⁸³ της οποίας ο πληθυσμός ανερχόταν περίπου σε 100.000 άτομα.⁸⁴

Μετά το 1980, στην ανοδική πορεία του τουρκικού μεταναστευτικού ρεύματος προστίθενται περὶν ἀπὸ ἐπαγγελματίες, ἐπιστήμονες τῆς προηγούμενης περιόδου πολλοί ανειδίκευτοι εργάτες καθώς ακόμη Τούρκοι φοιτητές και επιχειρηματίες που ενώ, αρχικά, ο χρόνος παραμονής τους αναμενόταν να είναι σχετικά σύντομος, τελικά, εγκαθίστανται μόνιμα και εντάσσονται στις δομές της αμερικανικής κοινωνίας, οντάς μέλη της τουρκοαμερικανικής κοινότητας. Με βάση τα συγκαίρινα επίσημα στατιστικά δεδομένα της αμερικανικής δημογραφικής

⁸¹ Koser Akcapar, *Turkish Associations in the United States States: Towards Building a Transnational Identity*, Turkish Studies Vol. 10, No. 2, June 2009, σελ.168-169,

⁸² Turhan Oguzkan, *The Scope and Nature of Turkish Brain Drain*, σε *Turkish Workers in Europe, 1960-75: A Socio-economic Reappraisal*, επιμέλεια του Nemin Abadan, E.J. Brill, Leiden 1976, σελ. 74-90

⁸³ Για ορισμό και διαφορές προλετάριας και κινητοποιημένης διασποράς βλ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Διασπορά και Εθνική Στρατηγική* σελ. 11-12, Armstrong J. A., *Mobilized and Proletarian Diasporas*, *American Political Science Review*, No 70, June 1976, σελ. 393.

⁸⁴ Koser Akcapar, *Turkish Associations in the United States States: Towards Building a Transnational Identity*, Turkish Studies Vol.10, No. 2, June 2009, σελ. 170-171.

υπηρεσίας (US Census Bureau), ο συνολικός αριθμός της τουρκοαμερικανικής κοινότητας ανέρχεται σε πληθυσμό της τάξεως των 220.000 ατόμων ενώ το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών βασιζόμενο σε στοιχεία που διαθέτει από τις οργανώσεις της τουρκοαμερικανικής διασποράς ανεβάζει αυτό τον πληθυσμό αυτό στο σύνολο των 350.000 ατόμων, με μοναδικό κοινό παρανομαστή και των δυο πηγών να αποτελεί η συμφωνία για την γεωγραφική διασπορά της κοινότητας της οποίας η παρουσία απαντάται κυρίως στις πολιτείες της Νέας Υόρκης, της Καλιφόρνια, της Μασαχουσέτης και της Φλόριντα.⁸⁵

Η συστηματοποιημένη συγκρότηση του τουρκικού λόμπυ έλαβε χώρα κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1970, σε μια περίοδο που το Τουρκικό κράτος κλήθηκε να υπερασπιστεί τα συμφέροντα του και ειδικά τις σχέσεις του με τις Η.Π.Α, μετά το πλήγμα που υπέστη από την επιβολή του εμπάργκο οπλών εναντίον του, το 1974, λόγω της εισβολής του στην Κύπρο. Ασχέτως ερμηνείας που να επεξηγεί με ρεαλιστική ματιά αυτήν την αποτυχία της Τουρκίας και της τουρκοαμερικανικής διασποράς,⁸⁶ το γεγονός καθεαυτό συνέβαλε στην συνειδητοποίηση των μειονεκτημάτων που συνεπάγεται για την τούρκικη εξωτερική πολιτική, η έλλειψη αξιοποίηση των δίαυλων πίεσης που παρέχει ο πλουραλιστικός χαρακτήρας του αμερικανικού πολιτικού συστήματος.⁸⁷ Όμως, το ρολό του πρωτεργατη για την συγκρότηση του τουρκικού λόμπυ δεν μπορούσε να διαδραματίσει η αμελητέα σε δημογραφικά χαρακτηριστικά και ιξού αδύναμη πολιτικά Τουρκοαμερικανική κοινότητα. Αντ' αυτού, ως στυλοβάτης του εγχειρήματος οικοδόμησης ενός τουρκικού λόμπυ στάθηκε η Τούρκικη Πρεσβεία στην Ουάσινγκτον, με σημείο τομής την ανάληψη του σχετικού πρεσβευτικού αξιώματος από τον Sukru Elekdog.⁸⁸

Βεβαία, πριν την καταλυτική εμπλοκή της Τούρκικης Πρεσβείας, υπήρχε ένα υποτυπώδες δίκτυο τουρκοαμερικανικών οργανώσεων όπως η οργάνωση/ομπρέλα η Federation of Turkish American Societies Inc. μετονομασθείσα σε Federation of Turkish American Associations (εφεξής FTAA) που είχε συνιδρυθεί το 1956 Turkish

⁸⁵ Koser Akcapar, *Turkish Associations in the United States States: Towards Building a Transnational Identity*, *Turkish Studies* Vol. 10, No. 2, June 2009, σελ. 171-172

⁸⁶ Δηλαδή κατά πόσον μπορεί το εμπάργκο να πιστωθεί μονάχα ως επιτυχία του ελληνικού λόμπυ ή αποτελεί περισσότερο ένα αποτέλεσμα που οφείλεται και σε συγκυριακούς λογούς σύμπτωσης μιας αντιρρηγανικής φιλελεύθερης συμμαχίας όντος των οργάνων της τότε αμερικανικής νομοθετικής εξουσίας.

⁸⁷ Σε αντίθεση με την μέχρι τότε πορεία ιδίως του ισραηλινού λόμπυ αλλά ακόμη και του αρμένικου και νεότευκτου ελληνικού λόμπυ.

⁸⁸ Speros Vryonis, *The Turkish State and History*, The Institute of Balkan Studies, Thessaloniki 1991, σελ. 95.

Cypriot Aid Society και την Turkish Hars Society και εν έτει 2008 απαριθμεί σχεδόν 40 τουρκοαμερικανικές οργανώσεις. Η ανταγωνιστική σε λειτουργία της FTAA είναι η Assembly of Turkish American Associations (εφεξής ΑΤΑΑ), η οποία ιδρύθηκε το 1979 από την συνένωση της American Turkish Association of Washington, DC (ΑΤΑΔC) και της Maryland American Turkish Association (ΜΑΤΑ) και εν έτει 2009 λειτουργεί ως δίκτυο περισσότερων από 60 τουρκοαμερικανικές οργανώσεις.⁸⁹ Επίσης, πολύ σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση των τουρκοαμερικανικών σχέσεων διαγραμμαρίζει από το 1994, έτος ιδρύσεως της, και το American Turkish Council το οποίο αποτελείται από 200 τουρκικές και αμερικανικές εμπορικές εταιρίες που δη οι τελευταίες αποτελούν την αιχμή της αμερικανικής οικονομίας και δραστηριοποιούνται σε πληθώρα αναπτυξιακών σχεδίων της Τουρκικής οικονομίας αλλά παράλληλα χρηματοδοτούν Τουρκοαμερικανικά ακαδημαϊκά ινστιτούτα όπως το Turkish American Institute και εφημερίδες όπως The Turkish Times, τα οποία ελέγχονται τόσο για τις θέσεις τους όσο ακόμη και για την ίδια την στελέχωση τους από την Τούρκικη Πρεσβεία στην Ουάσινγκτον⁹⁰

Το τουρκικό λόμπυ έχει εφαρμόσει μια στρατηγική η οποία είναι αρκετά συνθέτη και αποτελεσματική καθώς στηρίζεται σε τρεις αλληλοσυμπληρούμενους άξονες: α) χρηματοδότηση νομικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε θέματα λόμπυ, οι οποίες έχουν ισχυρούς δεσμούς με πρώην μέλη της εκτελεστικής εξουσίας ή είναι σε θέση να επικοινωνούν με διαμορφωτές πολιτικής, β) παροχή υψηλών αμοιβών στα άτομα που εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους και γ) διατήρηση της συχνής επικοινωνίας με γερουσιαστές και άλλα μέλη της εκτελεστικής εξουσίας.

Βεβαία, η επιμέρους στρατηγική του τουρκικού λόμπυ διαφοροποιείται ανάλογα με την εκάστοτε χρονική περίοδο δράσης που εξετάζουμε. Έτσι, λοιπόν, από το τέλος του Β' Π.Π. και έως το 1974 η Τουρκία ακολουθεί την παραδοσιακή μορφή λόμπυ και εκπροσωπείται από τον Dewey στις ΗΠΑ για όλες τις υποθέσεις που άπτονται του ενδιαφέροντος της. Μάλιστα, η δράση του Dewey ήταν ιδιαίτερα προωθητική στο ζήτημα υποψηφιότητας ένταξης της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ καθώς και στη παραχώρηση μεγάλων οικονομικών πακέτων για τον εκσυγχρονισμό της. Μετά το 1974 και ως 1994, η Τουρκία άλλαξε ριζικά την στρατηγική της, λόγω των επιτυχιών του ελληνικού λόμπυ στις ΗΠΑ (εμπάργκο όπλων στην Τουρκία λόγω

⁸⁹ Koser Akcapar, Turkish Associations in the United States States: Towards Building a Transnational Identity, Turkish Studies Vol. 10, No. 2, June 2009, σελ. 175.

⁹⁰ Hrair Dekmejian & Angelos Themelis, *Ethnic Lobbies in US Foreign Policy*, Research Paper 13 of Institute of International Relations, Panteion University, Athens, October 1997 σελ. 42-48.

εισβολής στην Κύπρο). Έτσι, λοιπόν, η Τουρκία, ελλείψει και μιας αμερικανοτουρκικής κοινότητας στο εσωτερικό των ΗΠΑ, ανέπτυξε μια έντονη προσπάθεια προσλαμβάνοντας επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες σε θέματα δημοσιών σχέσεων ώστε να ασκηθεί επίδραση στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, να βελτιωθεί η εικόνα της Τουρκίας και να εξισορροπηθεί η επίδραση της ελληνοαμερικανικής κοινότητας. Ειδικότερα για την περίοδο 1970-1994, στον Τούρκο πρέσβη της Ουάσιγκτον είχε δοθεί η δυνατότητα πρόσληψης επαγγελματιών και ειδικών για θέματα λόμπυ. Κατά το διάστημα αυτό προσέλαβαν διαφορές εταιρίες όπως : Hill & Knowlton, International Advisors (στην οποία σύμβουλος υπήρχε ο R. Perle) με τα συμβόλαια να κυμαίνονται σε αμοιβές από \$600,000 μέχρι \$800,000. Την περίοδο ανάμεσα στα έτη 1988-1992 η Τουρκία υπολογίζεται ότι συνολικά ξόδεψε \$3 εκατομμύρια ανά έτος.⁹¹

Η Τρίτη περίοδος (1994 έως σήμερα) χαρακτηρίζεται από τη συγκεντρωτική διεύθυνση όλων των ενεργειών από την Άγκυρα και όχι πλέον από την τουρκική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον. Η τουρκική κυβέρνηση απογοητευμένη από τις μέχρι τότε επιδόσεις των δημοσίων σχέσεων στις ΗΠΑ προχώρησε σε ανασχεδιασμό της στρατηγικής της και ζήτησε προσφορές από πλήθος εξειδικευμένων εταιρειών professional lobbyists. Ο παρεμβατισμός της κυβέρνησης Τσιλέρ επεκτείνεται και μετά το 1997 σε μεγαλύτερο βαθμό, καθώς αποφασίζεται ότι η διαχείριση του τουρκικού λόμπυ στις ΗΠΑ θα συγκεντρωνόταν μονάχα σε ένας βασικό ανάδοχο της τουρκικής κυβέρνησης με σκοπό να απολάβει μεγαλύτερων αμοιβών αλλά με μεγαλύτερες απαιτήσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητά του. Τα ποσά ήταν τόσο μεγάλα που η ανάδοχος εταιρία έδωσε έργο και σε άλλες εταιρίες για να ανταποκριθεί στις αυξημένες τουρκικές απαιτήσεις για αποτελεσματικότητα. Παράλληλα όταν προκύπτει ένα συγκεκριμένο θέμα τουρκικού ενδιαφέροντος, τα τελευταία χρόνια, οι Τούρκοι συνηθίζουν να προσλαμβάνουν εταιρίες με λομπίστες για την επιτυχή άσκηση επιρροής πάνω σε αυτό το συγκεκριμένο θέμα και μόνο (ad hoc), πέραν από τον βασικό και μόνιμο ανάδοχο που διατηρούν για την προώθηση των ευρύτερων γενικών τουρκικών συμφερόντων (πχ υπόθεση με την πώληση επιθετικών ελικοπτέρων στην Τουρκία).

Δύο χαρακτηριστικά της τουρκικής στρατηγικής στα θέματα του χειρισμού των lobbies είναι η συνέπεια των δράσεων του και η διεισδυτικότητα σε αμερικανικό

⁹¹ Nicholas Karambelas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, Pacis journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000

πολιτικό σύστημα. Το τουρκικό lobby είναι συνεπές στην τακτική του επικοινωνία με Αμερικανούς αξιωματούχους και δεν περιορίζεται στην πραγματοποίηση αυτών των επαφών σε περιόδους κρίσεων και τουρκικών αιτημάτων. Είναι επίσης αποτελεσματικό στη διείσδυση καθόσον έχει σωστά εντοπίσει την πολυπλοκότητα του αμερικανικού πολιτικού συστήματος και τις διασυνδέσεις μεταξύ εκτελεστικής, νομοθετικής εξουσίας, ενόπλων δυνάμεων, υπηρεσιών πληροφοριών, τύπου και πανεπιστημίων και αφιερώνει ανάλογες προσπάθειες, κόπο, χρόνο και χρήματα προς όλες αυτές τις κατευθύνσεις.⁹²

⁹² Speros Vryonis, *The Turkish State and History*, The Institute of Balkan Studies, Thessaloniki 1991, σελ. 97-98.

Οι Δραστηριότητες Σύμπραξης Ισραηλινού και Τούρκικου Λόμπυ των Η.Π.Α κατά την Μεταψυχροπολεμική Περίοδο

Η πλέον πρόδηλη επιτυχία ⁹³ του Ισραηλινού Λόμπυ στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου με σοβαρό αντίκτυπο στην αμερικανική εξωτερική πολιτική στη Μέση Ανατολή αποτέλεσε θέλγητρο για το Τουρκικό κράτος στην προσπάθεια προώθησης των συμφερόντων του για την άσκηση μιας επεκτατικής πολιτικής στο χώρο της Ανατολικής Μεσόγειου και της Μέσης Ανατολής με τελικό στόχο την περιφερειακή ηγεμονία σε αυτό τον γεωστρατηγικό χώρο. ⁹⁴ Πέραν αυτού, η Τουρκία χρειαζόταν ένα παράγοντα εξισορρόπησης των αντιτουρκικών ενεργειών στο εσωτερικό των Η.Π.Α προερχομένων τόσο από πλευράς του αρμένικου λόμπυ ως προς το ζήτημα της αναγνώρισης της Γενοκτονίας των Αρμένιων όσο και από πλευράς του ελληνικού λόμπυ λόγω του Κυπριακού Ζητήματος καθώς, επίσης, για ζητήματα συναφή των Ελληνοτούρκικων διαφορών σε Αιγαίο και Θράκη. ⁹⁵

Όσον αφορά τις Τουρκοϊσραηλινές Σχέσεις στην ψυχροπολεμική εποχή, αυτές οικοδομήθηκαν εξ αρχής θετικά λόγω του γεγονός ότι η Τουρκία αποτέλεσε την πρώτη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε το κράτος του Ισραήλ, το 1949. Εν συνεχεία με απαρχή την υπογραφή αρκετών συμφωνιών οικονομικού χαρακτήρα, το Ισραήλ και η Τουρκία υπέγραψαν μια σειρά αμυντικών συμφωνιών, το 1958. Η σχέση τους, όμως, είχε σφυρηλατηθεί πρωτίτερα, λόγω της από κοινού εναντίωσης τους στην Σοβιετική διείσδυση όντος της Μέσης Ανατολής, σε σημείο που η ένταξη της Τουρκίας στο NATO, το 1952, οφείλεται κατά πολύ στην υποστήριξη της τουρκικής υποψηφιότητας στο εσωτερικό των Η.Π.Α από πλευράς τους όψιμου τότε ισραηλινού λόμπυ. ⁹⁶ Η άνοδος του αντιαμερικανισμού και του αντισημιτισμού στην Τουρκία που περιελάμβαναν και τα δύο, μεταξύ άλλων, επιθέσεις, απαγωγές και

⁹³ Συγκεκριμένα, το Ισραήλ είναι ο μεγαλύτερος αποδέκτης άμεσης ετήσιας οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας από το 1976, αγγίζοντας το ποσό των \$140 δις. Ειδικότερα, το Ισραήλ ενισχύεται οικονομικά με \$3 δις σε ετησία βάση ενώ αποτελεί πλέον μια πλούσια βιομηχανική χώρα που και για αυτό το λόγο δεν δικαιολογείται αυτού του επιπέδου η οικονομική ενίσχυση στη βάση μιας ισότιμης σχέσης. Για φαινόμενο μονομερείας των Η.Π.Α υπέρ του Ισραήλ Βλ. Τσων Μηρσάμμερ και Στήβεν Ουάλτ, *Το Ισραηλινό Λόμπυ και η Εξωτερική Πολιτική των Η.Π.Α*, επιμέλεια Χρήστου Χαλαζία, *Το Ισραηλινό Λόμπυ στις Η.Π.Α*, εκδόσεις Αντίλογος, Αθήνα, 2006, σελ. 19-20

⁹⁴ Enriadiadis Marios, *The Turkish-Israeli Axis: Alliances and Alignments in the Middle East, Orient*, Vol. 39, No 4, December 1998 και Θάνος Ντόκος, *Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας*, Εκδόσεις Τουρκίας, Αθήνα 2002, σελ. 65-74.

⁹⁵ Speros Vryonis, *The Turkish State and History*, The Institute of Balkan Studies, Thessaloniki 1991, σελ. 93-95.

⁹⁶ Ναχμάνι Αμίκαμ, *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραγμένες Σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2003, σελ. 43-82.

δολοφονίες Αμερικανών και Ισραηλινών διπλωματών και δολοφονικές επιθέσεις κατά Εβραϊκών συναγωγών, συντέτιναν στην υποβάθμιση των Τουρκοϊσραηλινών σχέσεων σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες όπως ο πόλεμος του 1967 και η κατάκτηση αραβικών εδαφών από το Ισραήλ και η χρησιμοποίηση του πετρελαίου ως πολιτικού όπλου.⁹⁷

Στην μεταψυχροπολεμική εποχή, οι Τουρκοϊσραηλινές Σχέσεις όχι απλά αναθερμανθήκαν αλλά αναβαθμιστήκαν από το επίπεδο του στρατηγικού εταίρου, στο επίπεδο του στρατηγικού συμμάχου με απαρχή την υπογραφή της στρατιωτικής συμφωνίας με πλήρη τίτλο στα αγγλικά “The Agreement on Military Training Cooperation” το Φεβρουάριου του 1996, στο Τελ Αβίβ. Αυτό το γεγονός εγκαινίασε την υπογραφή μιας σειράς πολυεπίπεδων συμφωνιών που άπτονται ζητημάτων αμυντικού, οικονομικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, ανταλλαγής πληροφοριών πολλές φορές υπό την αμερικανική ενθάρρυνση και συμμετοχή μάλιστα σε ναυτικές εκπαιδευτικές ασκήσεις στην Μεσόγειο.⁹⁸ Μάλιστα, για κάποιους αναλυτές των διεθνών σχέσεων, η στρατηγική διάσταση των σχέσεων Τουρκίας - Ισραήλ μόνο τυπικά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία απλή παραδοσιακή στρατιωτική συμμαχία καθώς η πρόθεση της Τουρκίας είναι να εγκαθιδρύσει με το Ισραήλ μια στρατηγική σχέση ανάλογη, αν όχι καθολικά αντίστοιχη, με την υφισταμένη ειδική σχέση στρατηγικής συμμαχίας μεταξύ Η.Π.Α και Ισραήλ.⁹⁹

Τέλος, οι λόγοι που οδήγησαν στην επίρρωση των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ με πρωταγωνιστικό παράγοντα την συμμαχία του ισραηλινού και του τουρκικού λόμπυ όντος του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, σχετίζονται με τα εξής ακόλουθα: α) ανάδυση ισλαμικής τρομοκρατίας στην μεταψυχροπολεμική εποχή, ιδίως μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α, β) κάλυψη του αναδυομένου γεωστρατηγικά κενού μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, και γ) την από κοινού αντιμετώπιση κρατών-παρίες που παρουσιάζουν έξαρση ριζοσπαστικού αραβικού εθνικισμού ή ισλαμικού φονταμενταλισμού και ενδεχομένως τα καθεστάτα αυτών των χωρών δράσουν

⁹⁷ Cf. George S. Harris, *Trouble Alliance* (Stanford: Hoover Institution Press, 1974), *passim* έάέ cf. George E. Gruen, “Turkey’s Relations with Israel and its Arab Neighbours”, *Middle East Review* Vol. XVII, No.3 (Spring 1985), pp. 33-43.

⁹⁸ Dimou Antonia, *Turkish-Israeli Alliance: Attitudes, Responses and Impact*, Themata:Policy & Defense No 15, Defense Analysis Institute, Athens May 2002, σελ. 17-20.

⁹⁹ Για τις καταβολές των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων βλέπε, Μάριος Α. Ευρυβιάδης, *Η Πρόσφατη Συμφωνία Ισραήλ-Τουρκίας: Πολιτικοστρατιωτική Σημασία και Επιπτώσεις* Αθήνα: Εταιρία Κοινωνικών και Οικονομικών Μελετών (ΕΚΟΜΕ), Έρευνα αρ. 962, 11 Ιουνίου 1996.

αποσταθεροποιητικά για διεθνή ειρήνη και ασφάλεια σε Μέση Ανατολή, με κύριο στόχο το Ισραήλ και αμερικανικά συμφέροντα στη εν λόγω περιοχή.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Dimou Antonia, *Turkish-Israeli Alliance: Attitudes, Responses and Impact*, Themata:Policy & Defense No 15, Defense Analysis Institute, Athens May 2002, σελ. 21-26.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Η λειτουργία του αμερικανικού πολιτικού συστήματος χαρακτηρίζεται από ένα πολυμερισμό όσον αφορά τις διεργασίες λήψης αποφάσεων, γεγονός που αποδίδεται τόσο στο ομοσπονδιακό χαρακτήρα του κράτους των Η.Π.Α όσο και στη παρατηρούμενη σχετική διάκριση εξουσιών που αποκρυσταλλώνεται στη λειτουργία ενός συστήματος ελέγχων και εξισορροπήσεων μεταξύ της νομοθετικής, της εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας. Ένα επιπλέον ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του κράτους αποτελεί η παρουσία διαφόρων εθνοτήτων στο έδαφος της αμερικανικής επικράτειας των οποίων ο μονός συνδετικός τους κρίκος είναι το Σύνταγμα των Η.Π.Α και το απορρέων αυτού θεσμικό σύστημα, πέραν της επικρατούσας αγγλοσαξονικής κουλτούρας. Λαμβάνοντας υπόψη όλους αυτούς τους παράγοντες, είναι δυνατό να κατανοήσει την πρωτοτυπία της συνύπαρξης και της σύγκρισης αλλά όχι και εξάλειψης τόσων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών αντιθέσεων οι οποίες αντανακλώνται σε επίπεδο λειτουργίας του συστήματος μέσω των γνωστών ομάδων πίεσης.

Σε ένα τέτοιο πολυδαίδαλο μηχανισμό λήψης αποφάσεων, όπου είναι δυνατόν ακόμη και πράκτορες αλλότριων συμφερόντων να παρεισφρύσουν με σκοπό να προκαλέσουν στρεβλώσεις ως προς τον προσδιορισμό των αμερικανικών συμφερόντων, έχει προβλεφθεί η θέσπιση του καταλλήλου νομικού πλαισίου εντός του οποίου δύνανται να δραστηριοποιούνται οι ομάδες πίεσης και ειδικότερα οι οργανώσεις που επιδίδονται σε δραστηριότητες lobbying. Φυσικά, κανένα νομικό πλαίσιο δεν είναι αδιαπέραστο έναντι της δύναμης του χρήματος και της προπαγάνδας. Κατεξοχήν, περίπτωση εθνικής διασποράς εντός των Η.Π.Α που χαρακτηρίζεται για την ικανότητα της να χρησιμοποιεί και τα δυο αυτά εργαλεία χειραγώγησης της αμερικανικής διακυβέρνησης υπέρ της εντόπιας κοινότητας της και της χώρας καταγωγής της, ακόμη και εις βάρος του αμερικανικού συμφέροντος, αποτελεί το Ισραηλινό Λόμπυ σε συνεργασία με το Τουρκικό Λόμπυ και άλλα σύμμαχες ομάδες πίεσης ενεργειακών και στρατοβιομηχανικών συμφερόντων.

Ο τρόπος δράσης των κυρίων δρώντων του Ισραηλινού Λόμπυ, χωρίς αυτές να ταυτίζονται με την γενική βούληση της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας, συνιστά ένα πρότυπο μοντέλο αποτελεσματικής λειτουργίας για επίδοξες ομάδες πίεσης που επιθυμούν να απολάβουν αντίστοιχες ωφέλειες με εκείνες του εν λόγω λόμπυ, όπως η

περίπτωση του Τουρκικού Λόμπυ που επιδόθηκε σε μια σειρά κινήσεων αντιγραφής της συνταγής επιτυχίας του ισραηλινού λόμπυ. Η χαρακτηριστικότερη όλων των επιτυχιών του τελευταίου, η υπέρογκη χρηματοδότηση του κράτους του Ισραήλ σε σχέση με άλλους συμμάχους των Η.Π.Α αποτελεί μια από τις τόσες πράξεις μονομερείας της αμερικανικής διοίκησης, γεγονός που αντανακλά την επιτυχία του λόμπυ να οικοδομήσει μια ετεροβαρή σχέση μεταξύ Η.Π.Α και Ισραήλ, με το τελευταίο να είναι ο κερδισμένος σε σχετικούς ορους από αυτήν την ειδική σχέση και η Τουρκία να προσπαθεί να επιφέρει αντίστοιχα οφέλη υπέρ της πολιτικής της για περιφερειακή αναβάθμιση της σε ηγεμονική δύναμη της Μέσης Ανατολής, μέσω της εγκόλπωσης των πλεονεκτημάτων μιας συμμαχίας με το Ισραήλ και το δίκτυο επαφών και οικονομικής ισχύος της Εβραιοαμερικανικής κοινότητας.

Αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας πολιτικής των δυο λόμπυ που σε περίπτωση εναντίωσης η απλής διαφοροποίησης κάποιου νομοθέτη ή πολιτικού προς τις επιταγές του ισραηλινού ή τουρκικού συμφέροντος, τα λόμπυ αυτά δεν διαστίζουν να καταδεικνύουν τα αποτελέσματα συντριβής εκείνων που αντιπολιτευτήκαν ή απλά αδιαφορήσαν προς τις προτροπές-υποδείξεις τους, ιδίως από πλευράς της πανίσχυρης εβραιοαμερικανικής κοινότητας. Επίσης, η επιρροή του Ισραηλινού Λόμπυ στην αμερικανική εξωτερική πολιτική δεν βασίζεται μονάχα στην αποτελεσματικότητα δράσης του στο εσωτερικό του πολιτικού συστήματος των Η.Π.Α αλλά και στην ικανότητα του να ταυτίζει ή τουλάχιστον να παρουσιάζει με επιτυχή τρόπο ως ταυτόσημα τα ισραηλινά με τα αμερικανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή.

Η δεύτερη από κοινού στρατηγική του Ισραηλινού του Τουρκικού Λόμπυ περιλαμβάνει τον έλεγχο του δημόσιου διάλογου σχετικά με τα ζητήματα που άπτονται των συμφερόντων τους. Ειδικότερα στο τομέα των αμερικανοισραηλινών σχέσεων, το ισραηλινό λόμπυ αποσκοπεί την κηλίδωση των αντιπάλων του, επιρρίπτοντας τους το εξοντωτικό χαρακτηρισμό του αντισιωνιστή ή του αντισημίτη. Αυτή του η στρατηγική στηρίζεται στην δημιουργία ή την έμμεση υποστήριξη ερευνητικών ινστιτούτων ή ακαδημαϊκών προγραμμάτων τα οποία συμβάλλουν διττά τόσο στην απαλοιφή των κακώς κειμένων της Ισραηλινής πολιτικής καθώς και στην περαιτέρω εμπέδωση - από το λαό και τους ασκούντες την αμερικανική διακυβέρνηση - της αναγκαίας συμπόρευσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής με τις στρατηγικές προτεραιότητες του Ισραήλ. Προς αυτή την κατεύθυνση υπέρ και των τουρκικών συμφερόντων εργάζονται οι ακόλουθες φιλοισραηλινές και φιλοδεξαμενές σκέψης: Ινστιτούτο της Ουάσιγκτον για την Πολιτική στην Εγγύς

Ανατολή, το Ινστιτούτο Αμερικανικών Επιχειρήσεων, το Εβραϊκό Ινστιτούτο για Ζητήματα Εθνικής Ασφαλείας, το Ίδρυμα Brookings, το Ίδρυμα Heritage, το Ινστιτούτο Ανάλυσης Εξωτερικής Πολιτικής, το Ινστιτούτο Hudson και το Κέντρο για την Πολιτική Ασφαλείας. Εν κατακλείδι, ο ρόλος του ισραηλινού και τουρκικού λόμπυ ως εσωτερικού παράγοντα του αμερικανικού πολιτικού συστήματος συνέβαλε στην προώθηση των μέχρι πρόσφατα υπέρμετρα αντιδραστικών αντιλήψεων για ριζική αναδιάταξη της ισορροπίας ισχύος στην Μ. Ανατολή υπέρ του Ισραήλ και της Τουρκίας, αφήνοντας όμως ανοιχτό το ενδεχόμενο μεταξύ τους προστριβής λόγω της κοινής επιδίωξης για κηδεμονία της Μέσης Ανατολής, όπως αυτό ανεφύη στην τελευταία περίοδο μετά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ. Το τελευταίο αποτελεί ζητούμενο διερεύνησης και διάλογου της ελληνικής διεθνολογικής ακαδημαϊκής κοινότητας καθώς ένα τέτοιο ενδεχόμενο να διανοίγει ένα πεδίο πρόκλησης και προβληματισμού για την αναζήτηση μιας άλλης προσέγγισης των Ελληνοαμερικανικών και Ελληνοϊσραηλινών σχέσεων υπό το πρίσμα του τουρκικού αναθεωρητισμού εις βάρος του Ελληνισμού σε Κύπρο, Αιγαίο και Θράκη.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Θεοδωρακόπουλος Παναγιώτης, *Πολίτικο Μάρκετινγκ, Λόμπυ και Διπλωματία*, Κείμενο Εργασίας ΕΛΙΑΜΕΠ Νο 13, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999.
2. Κουτσούκης Κλεομένης, *Η Πολιτική Ηγεσία*, Εκδόσεις Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1990
3. Μαυροκορδάτος Γεώργιος, *Ομάδες Πίεσης και Δημοκρατία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2000.
4. Ναχμάνι Αμίκαμ, *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραγμένες Σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2003.
5. Ντόκος Θάνος, *Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας*, Εκδόσεις Τουρίκης, Αθήνα 2002.
6. Παπασωτηρίου Χ. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα, 2003
7. Τσόμτσκι Νόαμ, *Μοιραίο Τρίγωνο: οι Η.Π.Α, το Ισραήλ και οι Παλαιστίνιοι*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2003
8. Χαλαζίας Χρήστος, *Το Ισραηλινό Λόμπυ στις Η.Π.Α*, Εκδόσεις Αντίλογος, Αθήνα, 2006
9. Aron Raymond 1994. *Η Εξέλιξη της Κοινωνιολογικής Σκέψης*, μετάφρ. Χ. Λυκούδης, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.
10. Mearsheimer John, *Η Τραγωδία των Μεγάλων Δυνάμεων*, μετάφρ. Κ. Κολιόπουλος, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007
11. Weber Max, *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*, μετάφρ. Γ. Κυπραίου, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006
12. Wright Mills, 1991. *Η αριστοκρατία της εξουσίας στις Ηνωμένες Πολιτείες*, μεταφραστής Αγγ. Νίκας του *The Power Elites*, Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Ambrosio T. 2002. *Ethnic Identity Groups and U.S. Foreign Policy*. Westport, CT: Praeger
2. Camille Mansour.,1990, *Beyond Alliance: Israel and US Foreign Policy*, Columbia University Press.
3. Couloumbis T. and S. Hicks. 1980. "The Greek Lobby: Illusion or Reality?" στο Said A. "Ethnicity and U.S. Foreign Policy". Washington, DC: Praeger
4. Dahl R. 1964. *Congress and Foreign Policy*. New York: Harcourt Brace and Company.
5. Dahl R., 1970. *Who Governs*, Yale University Press, New Haven 1961, σελ. 181-189 and Geraint Parry, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York.
6. Gaetano Mosca, 1939. *The Ruling Class*, McGraw-Hill, New York.
7. Geraint Parry, 1970, *Political Elites*, Praeger Publishers, New York.
8. Goldberg D. 1990. *Foreign Policy and Ethnic Interest Groups: American and Canadian Jews Lobby for Israel*. New York: Greenwood Press.
9. Hasia R Diner, 2004. *The Jews of the United States, 1654-2000*, University of California Press.
10. Lindsay J. 1994. *Congress and the Politics of U.S. Foreign Policy*. Baltimore, Maryland: The John Hopkins University Press
11. Mahood H.R., 1967. *Pressure Groups in American Politics*, Charles Scribner's Sons, New York.
12. Mearsheimer J. and S. Walt. 2008. *The Israel Lobby and US Foreign Policy*, Penguin Books, London.
13. Michels Roberts, 1915. *Political Parties*, Free Press, Glencoe
14. Nimrod Novik, 1996. *The United States and Israel: Domestic Determinants of a Changing U.S Commitment*, Westview Press, Tel Aviv.
15. Piper D. and R. Terchek. 1983. *Interaction, Foreign Policy and Public Policy*. Washington DC: American Enterprise Institute
16. Pross P. 1975. *Pressure Group Behavior*. Toronto: McGraw-Hill
17. Quandt W. 1977. *Decade of Decisions: American Policy towards the Arab-Israeli Conflict, 1967-1976*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press
18. Reimers David M., 2005. *Other Immigrants: The Global Origin of the American People*, New York University Press, New York.

19. Schoenbaum D. 1993. *The United States and the State of Israel*. New York: Oxford University Press.
20. Sheffer Gabriel. 2003, *Diaspora and Politics: At Home Abroad*, Cambridge: Cambridge University Press
21. Spiegel S. 1985. *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Foreign Policy from Truman to Reagan*. Chicago: University Of Chicago Press
22. Suzanne Keller, 1963. *Beyond the Ruling Class*, Random House, New York.
23. Tony Smith, 2000, *Foreign Attachments: The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy*, Harvard University Press.
24. Turner Richard, 2003. *Islam in the African-American Experience*, Indiana University Press, Bloomington.
25. Vilfredo Pareto, 1991. *The Rise and the Fall of Elites*, Transaction Publishers, New Brunswick
26. Vryonis Speros, 1991, *The Turkish State and History*, The Institute of Balkan Studies, Thessaloniki
27. Watanabe P. 1984. *Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo*. Westport, CT: Greenwood Press.
28. William Quandt, 2005. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*, Brookings Institution Press, Washington.
29. Zeigler L. and G. Peak. 1972. *Interest Groups in American Society*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall Inc.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ

1. Dershowitz A. 2006. *Debunking the Newest – and Oldest – Jewish Conspiracy: A Reply to the Mearsheimer-Walt 'Working Paper'* . J.F. Kennedy School of Government Working Paper Series. (www.ksg.harvard.edu/research/working_papers/dershowitzreply.pdf) [12.10.2006]
2. Dimou Antonia, *Turkish-Israeli Alliance: Attitudes, Responses and Impact*, Themata:Policy & Defense No 15, Defense Analysis Institute, Athens May 2002

3. Emad Mekay, *Iraq Was Invaded to Protect Israel*, Asia Times Online, 31 Mars 2004
4. Evriviadis Marios, *The Turkish-Israeli Axis: Alliances and Allignments in the Middle East*, *Orient*, Vol. 39, No 4, December 1998.
5. Hrair Dekmejian & Angelos Themelis, *Ethnic Lobbies in US Foreign Policy*, Research Paper 13 of Institute of International Relations, Panteion University, Athens, October 1997.
6. Huntington Sammuel, 1997, *The Erosion of National Interests*, *Foreign Affairs*, (September/October).
7. Karambelas Nicholas, *Foreign Influence and U.S. Foreign Policy*, *Pacis*, journal of the Defense Policy Analysis Institute of the Ministry of National Defense of Greece, Fall 2000.
8. Koser Akcapar, *Turkish Associations in the United States States: Towards Building a Transnational Identity*, *Turkish Studies* Vol. 10, No. 2 June 2009
9. Madison J. 1787. *The Federalist No. 10*. (διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.constitution.org/fed/federa10.htm>)
10. Mearsheimer J. and S. Walt. 2006. *The Israel Lobby and US Foreign Policy*. J.F. Kennedy School of Government Working Paper Series. ([http://ksgnotes1.harvard.edu/Research/wpaper.nsf/rwp/RWP06-011/\\$File/rwp_06_011_walt.pdf](http://ksgnotes1.harvard.edu/Research/wpaper.nsf/rwp/RWP06-011/$File/rwp_06_011_walt.pdf)) [12.10.2006]
11. Mearsheimer J. and S. Walt. 2006. *Unrestricted Access Foreign Policy*. May/June. (http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3506) [19.10.2006]
12. Michael Lind, *The Israel lobby*, *Prospect Magazine*, United Kingdom, Issue 73, April 2002.
13. Noyes J. 1997. *Does Washington Really Support Israel?* *Foreign Policy*. Spring.
14. Study Group Leader Richard Perle, *A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm*, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, 1996.
15. Turhan Oguzkan, *The Scope and Nature of Turkish Brain Drain*, σε *Turkish Workers in Europe, 1960-75: A Socio-economic Reappraisal*, επιμέλεια του Nemin Abadan, E.J. Brill, Leiden 1976
16. Walt S. 2005. "Taming American Power" *Foreign Affairs*. September/October

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

17 ΑΠΡ. 2015

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000108747